Tartu Riiklik Ülikool
NSVL ajaloo kateeder

N. G. Tšernõšewski võitlus talunahvaemantsipatsiooni eest

Diplomitöö

U. Valolmaa
juhendaja: ajaloo-
teaduste kandidaat
L. Eiñgson

TRÜ NSVLkajal. kat.
nr. 1389.

Tartu, 1958

Sissejuhatus

Venemaa vabastusliikumise ajaloos omavad silmapaistvat kohta XIX sajandi vene revolutsionilised demokraadid, kelle suurecs esindajaecs „tulevase tormi tüürimehens" on Nikolai Gavrilovitš Tšernõševski (1828–1889). Tšernõševski oli vene revolutsionääride terve mugupõlve ideelisecs kasvatajaecs ja innustajaecs. Ta oli oma kodumaa tulise patriot, mehine võitleja tsarismi ja päriscorjuse vastu. Temale kuulub revolutsioonilise demokraatia maailmavaate, programmi ja taktika lõplikku kõlbestamises peaosa XIX saj. 50-60. a. Ta juhtis demokraatlikku leeri võitlust isevalitsuslikku, päriscorjuslikku reaktsiooni ja liberaalse kooskõlelepuse vastu.

Revolutsioonilise ajakirjanduse ajaloost - selles on suure mõtleja mitme mõlgse revolutsioonilise tegevuse peajooned.

Tšernõševski suur loomingulise mõistuse ilmnes tõlkeid nõige mitmekesisemail aladel. Tšernõševski on vene materialistlise filosoofia üks silmapaistvamaid esindajaid. Suure panuse on ta andnud majandusteaduslikku mõtte arengule. Tihedalt seoses sellega kritiseeris ta klassikalist poliitilist ökonoomiat (A. Smith ja D. Ricardo) ning Tšernõševski sügava ja terava kriitikaga ümber nende vaated.

Tšernõševski oli ka silmapaistev ajakoolane. Ta on korduvalt märkinud, et ajaloogu on nõige populaarsem tõlkus nõigist tõlkustest. Ta pani kord nõigile ja igaühele: „Millisest tõlkusest võivad huvituda inimesed, keda ei huvita ajalugu? Võib mitte tõlkida, mitte huvituda matemaatikast, keemia ... keeltest, kunstist, võib mitte tõlkida tuhandeid tõlkusi ja sellegi poolest olla haritud inimene; kuid ajalugu mitte armastada võib inimene, kes on vähimgi väärt vähe arenenud."[1]

Tema suurem teeneks peetakse materia-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. II, Москва, 1949, lk. 419.

listliku estetika läbitöötamist. Ta oli
va sügav kirjanduslik, propagandis
valvalikkuse ja realismi printsiipe kir-
janduses. Lõpuks võib veel lisada seda,
et ta oli ka suures osas oma kirjanikuks,
suurepäraste, revolutsioonilisest ide-
dest küllastunud romaanide „Mis
teha?" ja „Prolog" autor.

Oma suurt mitmekülgset tegevust
arendas Tšernõševski revolutsioonilise
demokratismi vaimus. Ükskõik mil-
sil alal, igas oma teoses esines ta es-
rindlike, revolutsioonilise ideede
kandjana, laiade rahvamass-
side huvide kaitsjana.

Käesolev diplomitöö eesmärgiks
on Tšernõševski loomingu ja tegevuse
põhjal anda ülevaade tema võit-
lusest talurahva vabastamise eest
pärisorjuslikus Venemaa tingimus-
tes. Tšernõševskist üldse, tema ühis-
kondlik-poliitilistest vaadetest ja
maailmavaatest on väga palju
kirjutatud, mida kõne-
netselt kõikide tema kohta ei
leidu kahjuks ühtki spetsiaalset
tööd.

Lahendada püstitatud ülesannet on võimalik ainult marxistlik-leninliku metodoloogia alusel.

Marxismi-leninismi klassikud on eriti hõngelt hinnanud suure revolutsionääri-demokraadi Nikolai Gavrilovitš Tšernõševski tegevust. Juba Karl Marx tundis ja eri lugenud suure hulga tema töid. Lenin tutvuda Tšernõševski töödega, oli üheks põhjuseks, mis sundis teda õppima vene keelt! Tšernõševski, kirjutas Engels, - on „... suur mõtleja, kellele Venemaa lõpmata palju võlgneb..."[2]

Ülimalt hinnangu Tšernõševskile ja tema tegevusele vene vabastusliikumises andis V. I. Lenin. Ligemale 40 tema tööd sisaldavad hinnanguid suurest vene revolutsionäärist-demokraadist. Lenin tundis hästi Tšernõševski teoseid ja mitmel korral on ta neid tsiteerinud. Juba oma suures põhjapanevas töös „Mis on „rahvasõbrad" ja kuidas nad võitlevad sotsiaal-demokraatide vastu" osutas Lenin suurt tähelepanu Tšernõševskile, näidates te-

---

1 vt. K. Marx u. F. Engels, Избранные письма, [Leningrad], 1953, lk. 256.

2 K. Marx u. F. Engels, Сочинения, t. XVI, p. II [Moskva], 1936, lk. 389.

da uui jäŕjemindlat revolutsioonilist demokraatii. Lenin nŕjutas, et Tšernõševski usus sügavalt talurahva revolutsioonilisse jõusse, mis tema arvates oli võimeline viima venemaad sotsialismi teele. Lenin hindas nõrgelt Tšernõševski jäŕjemindlat revolutsioonilist tegevust; ta näitas, et Tšernõševski aras vene ühiskonnalise klasside vastuolulisuse; näitas tsaari isevalitsuse reaktsioonilist olemust; paljastas liberaalide reetlikkust; näitas 1861. a. reformi päriskŕjuslikku iseloomu. „Meie naasaegsed „demokraadid" aga nüüd - kirjutas Lenin narodnikutest, - nii Tšernõševski geniaalsed ettenägemised on saanud tõsiasjaks, nii 30-aastane ajalugu on halastamatult ümber lükanud igasugused majanduslikud ja poliitilised illusioonid - talupoeglased nõudlused reformile..."[1]

Peamiseks allikaks, mille analüüsile on vaja üles ehitada Tšernõševski talurahva vabastamise eest putaud võitluse uurimine, on tema kogutud teosed. Eranditult nõigis tema tähelepanu väljaarvatud „Päevik", proklamatsioon „Mõisa talupoegadele" ja romaan „Prolog" on meil tegemist tsensuurist läbi näinud

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 1. k., Tallinn, 1948, lk. 252.

kustiga. Tšernõševskil tuli viirutada selles „... mõistu nõnes, selles neetud mõistu nõnes, mida tsarism sundis tarvitama nõuu revelutsion"äärne mi nad sule nätte võtsid „legaalse" tuse viirutamisens."[1] Poliitiliselt pidi Tšernõševski viirutama suurima ettevaatusega, ainult vihjates ja seda tuleb mõnel ajal temas tuste, artiklite, lugemisel silmas pidada, et õigesti aru saada edasi antori mõtteid.

Võib tuua palju näiteid sellest, mida tsaari varmi tsensuuri tingimustes tuli Tšernõševskil vaseerida oma mõtteid. Suurt tähtsust oma tööde osutas ta ajalooliste võrduste vastutamisele. Ta väga laialt vasutas poliitiliste sündmuste analoogiat Läänes ja Venemaal, samal ajal tsensuurile näidates, et meile on need asjad täiesti võõralised. Võitluses tsensuuriga oli Tšernõševski ühes armastatu maus vahendites - iroonia. Sellel eesmärgil ta võttis oma artiklites mõnikord isegi kahatahtlikuse ja leplikuse maski, mida valesti on hiljem mõned ajaloolased tõlgitsenud. 1854 - 1863. aastateni trükiti peamiselt ajakirjades „Sovremennik" ja „Otetšestvennõje zapiski". Tšernõševski suurepärased tööd. Rida tema

tähtsamaid artikleid nagu näitus „Prantsusmaa Louis Napoleoni ajal", „Kirjad aadressita" j. t. ei lasunud tsensuur üldse läbi. Paljusid tema avaldatud töid moonutas tsensuur, muljumata ei ümbertaotud maha mitte üksikuid fraase, vaid sageli isegi terved osad artiklitest ja mujutati juurde sellised fraase, mis olid meeltmööda isevalitsusele. Selles mõttes oleks parem lugeda Pärnõševski teoste käsikirju, mis säilitatud Riiklikus Kirjanduse Kesmarhüvis. Kuna meil siin neid nätte saada ei ole, tuli töö mujutamisel piirduda nogutud teostuse (vormdatud töödega.

Päriskapitalistliku kommunistliku XIX sajandi keskel Venemaal

Alates XVIII sajandi rümasest revolutsioonist õõnestusid üha enam feodaalse majandussüsteemi alussambad. Märna maatult, mis pärisorjuslikku kasvavad tootlikud jõud bämbusid vitsaste majandussuhete kammitsais. Väär oleks aga arvata, et nõdunevate pärisorjuslike tootmissuhete domineerimine oleks teinud võimatuks igasuguse tehnilise progressi, oleks viinud tootliku jõudude järk-järgulisele ilmsele regressile. Konflikt polnud nüüdne käegakatsutav, tema olemus seisnes mitte absoluutses, vaid relatiivses tootlike jõudude edasiarendamise pidurdamises.

Ühte antagonistlikke tootmissuhete

tekkimise omapäraseus jooneus on, et nad võivad tekkida juhuslikult vanade tootmissuhete rüpes, vanadele tootmissuhetele vastava poliitilise (eriti riigipoliidi) säilimisel. See tõik aitab omakorda selgitada tootlike jõudude edasiarenemist hääbuvas pärisorjuslikus ühiskonnas.

Eriti jõudsalt võrreldes teiste perioodiga areneb tööstus, samuti ka põllumajandus. Veeremea tootlikud jõud olid $\bar{x} \pm \bar{x}$ aja̋ndi $\bar{I}$ p. juba kaugele välja kaasramud feodaalsete tootmissuhete säilimist. Konflikt tootliku jõudude arenemistaseme ja tootmissuhete vahel $\bar{x} \pm \bar{x}$ aj. $\bar{I}$ p. on esmakordselt tõsise probleemina tõstatatud akadeemik N. Druzžinini artiklis[1], kuigi võib, et tema teised mõned mõtted õigeülgselt laiendavad ja süvendavad.

---

1 Н. М. Дружинин, Конфликт между производительными силами и феодальными отношениями накануне реформы 1861. года, „Вопросы истории" 1954, nr. 7 lk. 56–76.

Konflikti põhiolemus seisnes selles, et feodaalsed tootmissuhted pidurdasid igati tootlike jõudude arengut. Ilmilised meetodid jäid pahatihti kasutamata, osalt kasutati neid juhuslikult ja nad ei saanud omada iga omanurdki otsustavat tähtsust tervel antud alal; teooriis oli äärmiselt ebaproduktiivne, olerok (mii arvestada, et suur osa vabapalgalisi töölisi tööstuses oli oberoni talupojad) suudis ettevõtjaid paljus suunendama, vaba tööjõu puudus pidurdas kvalifitseeritud raadrite teenimist tööstuses, kelleta on aga masinatööstus mõeletu arenema. Arener kapitalistmine tõmbas endaga kaasa (nagu seda kujunalt näitab V. I. Lenin teoses „Kapitalismi arenemine Venemaal“[1]) nii mõisa- kui ka talumajapidamise. Siit tuleneb mõõnnike püüe suurendada oma tulusid majapidamise laiendamise

---

1 V. I. Lenin, Teosed 3. k., Tallinn, 1950, lk. 1-511.

(peamiselt mustmulla kubermangudes) või olnuvci tõstmise teel, mis viis aga talupoegade majapidamise laostumisele. Feodaalne majandus, mis peamiselt põhines naturaalmajandusel, võimaldab vaid tsükliliselt laienevat taastootmist. Mõisnikke püüd omen tulusid kiiresti tõsta, nõudis nüüd taastootmise laiendamist, mis käis aga pärisorjuslikule majandusele üle jõu. Mõisamajandi taastootmine oli kantud peamiselt üle talumajandite õlgadele ja viis nad vastu laostumisele. Talumajandi laostumine põõrdus aga mõisniku enda vastu ja viis mõisamajandi taastootmise täielikule õõnestumisele. Sellega on seotud mõisate üha suurenev laostumine enne talurahva reformi teostamist (ja seda raatamata rahituse et seale ja vandsele rahandusliinule abile)[1]. Antud teoreetilisi raalutlusi võib

---

1 Ф. Я. Полянский, Экономическая история зарубежных стран, эпоха феодализма, Москва, 1954.

illustreerida järgnevate arvuliste materjalidega. Ühtseks suuruseks ühele revisjonihingele (meessoost talupoeg) tõusis 7,5 rublalt (XIX saj. andmete hinnates) XVIII saj. andmete lõpul 12,5 rublani 27,5 rublani XIX saj. andmete lõpul.[1] Kasvas ka teopäevade arv, XVIII saj. andmete lõpul oli see harilikult 3-4 päeva nädalas, XIX saj. lõpul juba 5-6 päeva.

Edusammud tootmises ja tehnikas XIX saj. andsid enne 1861. aasta reformi toimunud peamiselt vaba palgalisele tööle rajanevatel aladel. Nii oli see 1858. a. Venemaa 74 milj. elanikust vaid 22,7 milj. päriskorjuslikku mõisatalupoega, (10.694.445 revisjonihinge; 30,7% elanikkonnast)[2] riigitalupoegade arv ulatus 30 miljonini, nende seisund oli mõisatalupoegadest tublisti kergem, neid peeti „vabadeks küla väikekodanlasteks", nii oli feodaalses põlluviljas riigiasjast.

Talupoegade jaomaa vähenes püsi-

---

1 П. А. Зайончковский, Отмена крепостного права в России, Москва, 1954, lk. 20-21.

2 Н. М. Дружинин, История народного хозяйства СССР, Т. I, Москва, 1950, lk. 481.

valt XIX sajandi esimese veerandi jook-
sul, viiti kiiresti 30-50-aastatel. Sa-
lupoja rajamise hinnaerinevus
vähenes vahatati 2-3 ühenendikuni.
Mõisnik aga tungis talupoja maale.
Üheaegselt vanas maast ilmajää-
nud mõisateenijate arv: mustamaa
ubermanngudes mõisateenijad moo-
dustasid 5-12% talupoegadest.[1] Sise
ja välisturu laienemine sundis mõis-
nike suurendama produktide tootmist
oma mõisades. Tulude suurendamiseks
suurendasid mõisnikud talupoegade
ekspluateerimist. Läänе-, Valgevene-
ja Ukraina ubermanngude, sa-
muti ka Vnemaa mustamaa
ebaubermanngude mõisnikud, suu-
rendasid teoorjust. Suurenes teopäe-
vade arv nädalas. Peale vahetus-
kaubatehingute hakkasid mõisnikud
nõudma talupoegadelt veel rahalisi
vahendeid ja mitmesugust muud
vajalikku töötd.[2] Mittemustamaa
ubermanngudes, mõisnikud püü-
des suurendada majanduste tulu-
rust, läksid üle teoorjuselt obroki.

---

1 История СССР, том II nagu peg. M.B. Zernin-
nõi, Moskva, 1954, lk. 20.

2 sealsamas, lk. 19.

Raha otsimise eesmärgil, et oleneit tasuda, siirdusid talupojad tööle linnadesse, manufaktuuridesse.

Käsikäes toetline jõudude arenemisega, viiti tööstusliku revolutsiooni esimeste võidusammudega Venemaal, tärnasid uued, kapitalistlikud tootmissuhted ja uued klassid: uodanlus ning töölised (kes allus hiljem, pärast reformi vanasid üle proletariaadiks sõna tõsises mõttes).

Pärisorjus ei olnud meetmööda vene uodanlusele, nuna ta kahjustas uodanluse huve ja rahakotti. Selle uaotamine oli vene uodanlusele ilmtingimata vajalik. Kuid Venemaa uodanlus oli suhteliselt nõrk, ta oli liiga huvitatud tsaarivalitsuse sõjalistest tellimistest, uaitse tellidest ja otsesest abist töölisliikumise mahasurumisel, et olla huvitatud tsarismi revolutsioonilisest kukutamisest.

Pärisorjuse uaotamist pooldas tugevner liberaalsete mõõnnike

uiht, ues uasutas juba laiemalt oma majapidamises vabapalgalist töojõudu.

Pärisorjuse poolt eli suurem osa mõisnikke, ues elid harjumud uasutama tasuta töojõudu, saama ebaoiget ilma erilise mure ja vaevata ning uaeed, kes (suurem osa väikemõisnikke) elasid peamiselt naturaalmajanduse tingimustes. XIX sajandi esimpaiku, millal edasiarenenud kapitalistlikud maad olid oma areda ulatuga ilmnenalt tõestasid kapitalistliku majandussüsteemi tohutuid eeliseid feodaalse süsteemiga võrreldes, millal Venemaa jäi üha kaotusetumalt maha Lääne- ja Euroopa uodanlikest riikidest, millal pärisorjuslik majandussüsteem, oma tõsises mõttes, oheldas tootliue jõudude uasvu- eli pärisorjuse kaotamine muutunud Venemaa üldrahvalikuus ülesanderes, mis seutis oma lahendamise ümber kõiki erinevaid

klasse ja ühismaa vihte.

Pärisorjuse vastase lüümise vandvaus jõuves eluid pärisorjuslikud talupojad ise. Seale passiivsele võitluvormide (põgenemine, maasu- ja teovahustust mõõdahülimine, hoolettu suhtumine mõisatöösse jne.) vastab pidevalt talupoegade aktiivne võitlus feodaalse rõhumise vastu. 1801–1861. aasta reformini teimus Venemaal 1467 mõisatalupoegade rahutust[1]. Neist 591 langeb ajavahemikule 1851–1861. Ülha suvar talurahva rahutuste arv näitas, et feodaalne rõhumine vohtas talupoegkonna suurenevat vastupanu. Ja aarivalitsus olisunnitud pöörama „rivaalasele" aina enam tähelepanu.

Ükrimmi võõda ja selle õunetu lõpp tõi endaga kaasa m. alamvihtide elu tundura halvenemise. Suurenes talupoegade mansuele vormis. Ükrimmi võõda teritas veelgi klassivastuolusid ja võitlust maal, an-

---

1 Я. М. Линков, Очерки истории крестьянского движения в России в 1825–1861 гг. Москва, 1952, lk. 4.

distundiva lõõgi talupoja müügi mõjulale majapidamisele. Tohutud võõrjaerulund (üldine müügi ellaneve defitsiit 1853-56. aastal oli 796.193.000 rbl)[1] sundisid valitsust veelgi inimenamalt (müügi tagajärjetumalt - 1855. aastaks nõnda maamaksude kogusumma 140.046.000 rbl-ni - 1850. aastal oli see 107.161.000 rbl)[2] maksude abil rõõvima oma alamaid ja veelgi agaramalt välja lasma paberraha. Enam kui 750.000 töövõimelist meest pärimas easkisti ära oma majapidamist jumalast! Talupoegadele veeretati veel uued rasked kümnidkohustus armee varustamiseks. Kõik see mutrus esile vastava reaktsioon: müüresti tõusid talurahva lõkkumise laine, lükkumine haaras terveid rubermange, temast võtavad osa mõned tuhanded talupojad.[4]

Pärast sõja lõppu ajutiselt langenud rahutuste arv hakkab 1858. aastast taas kiiresti tõusma

---

1 R. M. Dunsdorf, Очерки ..., lk. 93-94.
2 sealsamas, lk. 94.
3 sealsamas, lk. 94.
4 sealsamas - terve IV pt. lk. 93-154 ülevaatlikult.

(1858. a. oli 86, 1859-a. - 90, 1860. a. juba 108 talupoegade vastuhakke)[1].

Krimmi sõja murdsuetu lõpp, hälbistav Pariisi rahu, mis halastamatult nõbis võitmatuse mundsuse Vene tsaari impeeriumilt, võttis valitsuselt võimaluse minutada nn. eeltsmonda (mõisnikke, vaimulikke, ametnikke ja kaupmehi s.o. valitsevat klassi ja tema ideoloogi) võitude mõtva reaga mingvälispoliitilistest edusammudega. Kõigile sai selgeks, et sõjalise lüüasaamise põhjused peituvad feodaal-pärisorjuslikus süstemis. „Krimmi sõda, - märkis Lenin, - näitas pärisorjuslikku Venemaa jõuetust ja mädadust!"[2] Krimmi sõja lõpp võttis valitsuselt võimaluse tähelepanu nõrvale juhtida misendavast ülekohtust sisemaal, võttis võimaluse pärisorjuslikku majanduse mõõsi varjata näiva ülekaaluga (mida piidid nimitama võidumaad lahingud) „pehmimad Läänest". Krimmi

---

1 П. Зайончковский, Отмена..., lk. 93.
2 V. I. Lenin, Teosed, 17. k., lk. 95.

sõda nõrgendas tundmatult valitsust ja pani aluse ühele komponendile revolutsioonilises situatsioonis – „ülemkihtide" krüsile – võimatusele valitseda vana viisi. „Kaotus Krimmi sõjas," – ütles Marx –, „ühendas sündmuste arengut Venemaal."[1] Revolutsioonilise situatsiooni teooria töötas välja Lenin oma töös „Teise Internatsionaali krahh": „Marksist ei vaheta sellist, et revolutsioon ei ole võimalik ilma revolutsioonilise situatsioonita, ühesjuures mitte iga revolutsioonilise situatsioon ei too revolutsiooni."[2] Lenin toob ära revolutsioonilise situatsiooni 3 tunnust: 1) asjaolu, et valitsevad klassid ei suuda muutmatul kujul säilitada oma võimu, ükskõi tõine „ülemkihtide" kriis, valitseva klassi poliitika kriis, mis tekitab praod, mille murrab sisse rahulolematus ja viha. Revolutsiooni saabumisest saamiseks ei piisa sellest, et „alamkihid" ei taha", vaid on nõutav

---

1 К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. XXII lk. 362.
2 V. I. Lenin, Teosed, 21. k., lk. 187–188.

veel, et „ülemmihid ei soovi" elada endist viisi; 2) harilikust suurema rõhutud klasside häda ja viletsuse tõsiasjade tõrjumine ja 3) tundus antiikse tõus, mille mainitud põhjused esile kutsusid raskuste kuhjumise... Selline situatsioon oli... 1859.-1861. aastal Venemaal..."[1]

Kaotus Krimmi sõjas, mis andis paranduamatu hoobi isevalitsuse prestiižile ja tekitas revolutsioonilise situatsiooni otsene mõju sundis valitsust asuma talurahvareformi teostamisele.[2]

Talurahvareformi ettevalmistamise aeg oli äärmiselt ägeda klassivõitluse ajaks, millal talupoegade rahutuste arv saavutas oma senise maksimumi ja riigase võimuluseni teravnes võitlus eri poliitiliste suundade vahel.

1855. aastal esitab tuntud liberaal-professor Kavelin oma pärisorjade vabastamise projekti (vabastada maaga õiglase väljaos-

---

1 vt. V.I. Lenin, Teosed, 21. k., lk. 188.
2 vrd. V.I. Lenin'it, Teosed, 4. k. lk. 378, 17 r. - lk. 93.

tu teel; usujuures mõisnikud pidid siin tasu saama mitte ainult maa, vaid ka pärisorja isiku eest). 30. märtsil 1856. a. peetud kõnes Moskva ülemmarsalidele aadlipealikute osavõtul, pidi Aleksander II tunnistama, et parem on vabastada talupojad ülalt, kui oodata, kuni nad ise endid alt vabastavad.[1]

Järgnevalt sai minnus oli 3. jaanuaril 1857. a. „Salanoomitee" loomine (esimees Orlov) „abinõude naabruses mõisnike ja talupoegade elu korraldamisel." „Salanoomitees" domineerisid avalikud pärisorjuslased, kes püüdsid suunata komitee tegevust Aleksander I ja Nikolai I aegsete komiteede „kea" traditsiooni järgi "Cs.t. istuda aastaid ja piirduda mõne tühise reformiga). Kuid poliitiline olukord oli juba teine: õhus oli tunda lähenevat revolutsioonilise krüsi hõngu. Talupoegade rahutused sagenesid, 1857. aasta vesnel hakkas Londonis ilmuma „Kolokol", mis tõstis üheks

---

1 С.С. Дмитриев, Хрестоматия по истории СССР, том III. Москва, 1948, lk. 11.

ema loosungiks talurahva vabastamine. See võis sündis valitsust astuma järgmise aasta 20. novembril 1857. a. andis Aleksander II resktipti Vilno tsiviilkuberneri Nazimovi nimele[1], milles (vastavalt Vilno, Grodno ja Kaunase kubermangu aadlistoovile antuda talupoegade vabastamist) nõjutas ette asutada neis kubermangudes aadlikomiteed talurahvaküsimuse arutamiseks. Mõisnikele pidi jäämä õigus maale, talupojad said vaid võimaluse „talumaa päriseks" (selle all mõeldi hoonеid ja aiamaid) välja osta ning nõnnimeste eest vastutada jaomaid. Siseminister Lanskoi lisas seletuskirjas, et on vaja arutada ka üleminekuaja piiranguid (mitte üle 12 aasta), jaomaa ja kohustuste suurust. 1858. aasta jaanuaril avati kubermangukomiteed kõigis kubermangudes, mis eli päriseksjuhtimise talupoegi. 1857. a. lõpust alates saab ajakirjandus loa avaldada materjale talurahvareformi

---

1 C. C. Дмитриев, Крестьянская..., lk. 12.

mi vahta. Algab äge poliitiline võit-
lus. Liberaalset leeri esindavad sla-
vofiilide ajakirjad „Sibirskoje vzbroist-
vo", „Russkaja beseda" ja zapadnik
katkori (tõllal eli ta veel liberaal)
„Russki vestnik". Talupoegade huve
„ vaitseb Venemaal otsustavalt „Sov-
remennik", mille Tšernõševski tsen-
suuri tingimustes mõistis muuta
revolutsioonilise propaganda orga-
niks ja just uesnorganiks. Londo-
nis on samal seisukohal Herzeni
„Kolokol".

Ešitatause nüünerid ja seadu talupoegade vabastamise (ua jutu-märnides) projekte - nii ajakir-janduse veergudel, nii ka mube-manegu komiteedes. Tuntumad neist on Tveri liberaalse mõisnik-ku Unkovski, slavofiil Samarini ja Poltaava mõisnikuu Pozeni projektid (Tšernõševski vaateid selles küsimuses käsitletakse tuleb pea-tükkides). Unkovski tegi ettepaneku vabastada talupojad otsekohe, mis-juures väljaostuna pidid nad nii maa kui ka oma isiku.[1] Samarin

---

1 C.C. Dmitrijev, Xrestomatijan ..., lk. 27.

eli nõus talupoegi vabastamaga, nõudis aga 12-aastase ülemineku perioodi nelitestamist, mille vältel nad pidid veel jäänna sõltuvusse mõisnikest.[1] Pozen nõustus andma talupoegadele vaid hoonerid ja aianurmed, mina jaotama pidi pärast ülemineku algust kõigepealt mõisnike maadelt.[2] Väljaantud väljamaksete määrad projektid mitte-mustmulla-, step- ja mustamullamaade mõisnike eriliste.

Komiteede töö mulgus samal ajal oma rada. 8. jaanuaril 1858. aastal asutati „Talurahvaküsimuse peakomitee"[3] eneste vahel kõrgeima kõrvaga. Kubermangukomiteedes harilikult vähendati talupoegade jaotusmaid võrreldes reale fakultiivses valduses olevaga, suurendades samal ajal nende kohustusi. Nõudes kinnitati miinimumlus obrokigradatsioon (esimesel tüünil lasub väike summa obrok või väljaostu maas, mis vähenes ja järgmise tüünuga).

---

3 Главный комитет по крестьянскому делу.
1 С.С. Дмитриев, Хрестоматия ... lk. 28.
2 sealsamas, lk. 25.

komiteedes toimus sisemine võitlus liberaalsete mõisnike ja avaliku päriskorjuslaste vahel.

4. detsembril valmis Peamonitee vabastamiskava: 1) talupojad saavad isiklikku vabaduse ja valitava omavalitsuse; 2) mõisnikel on edaspidi tugemist ainult vaguurannaga; 3) talupojad saavad kasutamisest loomiste eest jäoomaa edasise väljaostu võimalusega, mille hõlbustamisse valitsus organiseerib uredüüdi; 4) ajutise kohustusliimuse perioodil on vaja reglementeerida talupoegade kohustusi mõisnike vastu. Selga pidi valitsus tegema vaevarva pöörilise surve mõjul tähtsa mööndluse: valitsuse algprojektides pidnud jäoomaade väljaostust juttugi.

1859. aasta märtsis andtati Peamonitee asemele reformi projekti väljatöötamiseks Redaktsioonikomissjon. Esimeheks määrati Rostovtsev. Tuunt oo komissjoni töös mängis

liberaalselt meelestatud Miljutin. Sel ajal oli Venemaa jõudnud revolutsioonilise seisuni: talurahvas näsas (osalt vastuseis mõisnike omavolile, kes nõudis vabastamist neile ebasoodsail tingimusil, püüdsid talupoeg asustada liiviviisile, sooderse jne., neid vabastada maata). Mitu miljonerlast oli haaratud „rahumeelsetest" (st väljendus neil ajal ühes tavitada jõurastavaid jõone), mis muutmassale tegi märgatavalt nalju. Kasvas „kodanlik" populaarsus, „avatumnime" propageeris edumalt demokraatlikke ideid. Nüüdseks ärevas olukorras pole imet, et Redaktsioonikomisjon läks oma järeldustes talupoegadele mõõdukalt tunduvalt vastugemale.

Komisjon töötas 1859. aasta märtsist 1860. aasta oktoobrini. Põhimised töötulemused olid järgmised: ülemineku aja (ajutise kohustuslikkuse seisund) määrati 12 aastale, hingemaa ülenormid olid ega

kubermangu komitede koosolekutest tundvalt suuremad, koosolekud väiksemad. Oli ilmne, et selline projekt kutsub esile päris otsekohe mõnikümmend avalikku opositsiooni. Sepärast tegi siseminister Lanskoi ettepaneku kutsuda kubermangukomiteede esindajad Peterburi ainult vajaliku arvukate esitamiseks.[1] Keiser (vastupidi oma lubadusele) nimetas selle ettepaneku. Kuigi kutsuti kohale vaid kubermeride poolt määratud isikud, suurem osa mõõdukaist saatis enne lahkumist pealinnast valitsusele aadresse, milles nõudis talupoegade jaoomea käärimist, koosoleku sunnidamist ja mõningaid reforme halduse alal. Vaatamata sellele, et aadresside esitajad said ametlikult laita „basüündsa" tegevüsi est, pidi valitsus, nes ise tegelikult esindas aadlisüsüse huve, arvestama ona „trumde alamate" soovidega. 1860. a. veebruaris määrati Redaktsioonikomisjoni esimeheks päriskorjuslane vrahv Panin. Algas reaktsioon: talupoegade jäosmaid vä-

1 П. Зайончковский. Отмена..., lk. 204.

hendati, uohustusi suurendati. 17. veebruaril 1861.a. Projekti muudeti veelgi mõisnike huvides. Nii võeti vastu Gagarini ettepanekul otsus anda talupojale jäetava väljaostuta, nuid ta lepib ariuult 1/4 osaga sellest.

Lõpuks 19. veebruaril 1861. aastal väljutas Aleksander II alla „Talurahva määrustikule" ja „Manifestile". Loodetava päriskuuluvuse ja priii maa asemel jäädvustas reform talupoegadele „ajutise uohustuslikuse" periioodiks, (s.t. kuni vabatahtliku ühenduseni poolte vahel) oboroki ja teotöö mõisnike heaks. Kohalikud määrused, mis pidid reguleerima suhteid mõisnike ja talupoegade vahel, andsid võimaluse vähendada talumaste jaosmaid. Väljaostu maas ületas tuuduvalt jaosmaa tegelikku hinna. Nii mustmulla guberemangudes, kus jaosmaa keskmine hind oli 219 rbl., maksid talupojad selle eest 342 rbl., mittemustmulla guberemangudes vastavalt 155 ja 342 rbl.[1] Tegelikult pret-

1 П. Законопроекты, Отмена ..., lk. 217.

sentidega. mis tuli talupoegadel maksta valitsusele, nes tasus mõisnikele 75-80% väljaostusummast, mausid talupojad peaaegu kolmekordselt kinni oma jaoomera hinnas. Tabava hinnangu annab reformile Lenin: „Kurikuulus „vabastamine" nujutas endast talupoegade nõige julmemat paljaksröövimist, vägivalda nende kabal ja nende ekstaamist igal sammul. „Vabastamise puhul lõigati ära mustamuda kubermangudes üle 1/5 osa talupoegade maast. Mõnedes kubermangudes lõigati ära, välti talupoegadelt enam 1/3 ja isegi 2/5 talupoegade maast. „Vabastamise" puhul valdati talupoegade maad mõisamaadest nii, et talupoeg asustati ümber „liivale", mõisamaad aga alati küllama talupoegade maadesse, et suurtmaa aadlikel oleks hõlpsam talupoeg orjastada ja anda neile maid välja lõganasuvõtja hinnaga ... Üldse nagu 60-aastate „reformide ajastu" jättis talupoja kerjuseks, mahasurutuks, harimatuks, proletaalmõisnike käsnaluseks nii vahtus mui ka valitsemisasutustes, nii

vaadis muuda seostvas".[1] Poolik talurahva huvidele vastuvõtmatu reform püüdis paratamatult välja kutsuma talurahva liikumise järsu tõusu; 1861. aastal oli 1176; 1862. a aastal – 400; 1863. aastal – 386 mõisas talupoegade rahutused.[2]

Seoses klassivõitluse teravnemisega tugevnes Venemaal ühiskondlik liikumine. Idealis-poliitilise võitluse keskpunktis seisis talurahvasüsteem. Liberaalse monarhistliku ideoloogia naastale sajandi keskel oma tähtsuse. Võitluses reaktsioonilise ideoloogiatega tekkis x-x̄ saj. 40-aastail uus, revolutsiooniline-demokraatlik ideoloogia, mis väljendas laiade talurahvamasside huve! 40-aastail revolutsioonilise demokraatia juurima-tess esindajateks olid V. G. Belinski ja A. I. Herzen. 1853. aastal asutas Herzen Londonis esimese „Vaba Vene trükikoja" ja asus trükisõna abil levitama laialdast revolutsioonilist agitatsiooni.

Venemaal tootsid ja levitasid

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 17 k., lk. 91–92.
2 R. Juhkam, Orjuse ... lk. 265.

Herzeni revolutsioonilisi ideid Tšernõševski, Dobroljubov ja nende mõttekaaslased, nes said nüe revolutsionääride-raznotšinetsite põlvnooma esindajateks. Järgides Herzenile ja Belinskile, võttis Tšernõševski omaks, arendas ka edasi ja rikastas nüe ühiskondliku mõtte ja vabastusliikumise parimaid traditsioone.

N.G.Tšernõševski sündis 12. juulil 1828. a. Saratovis.[1] Juba varasest noorusest ärkasid noorukis ühiskondlikud huvid ja seda elulähedane ümbritseva päriselulise tegelikkuse ja elsrindliku vene kirjanduse mõjul. Saratovi kubermangi tüüpiline vende vot-kinsk-majanduslike ja poliitiliste vastuoluäärmustega, millised olid iseloomulikud 30-40. aastate Venemaale. Ta tundis hästi nii rasse on talupoegade elu, uuris juttu talupoegade rahutustest, vende ümistusest luidetmaad ilma peavahata, ilma mõisnike ärjuseta. Kannatava rahva hüüdes ja viletsus, tema nördimus ja ootamine, unistusid Tšernõševski

1 Н. М. Чернышевская, Летописи жизни и деятельности Н. Г. Чернышевского, Москва, 1953 lk. 4.

esile nägarait mõtisullisi võ uemaar
raatusest, rahvamassi de elust ja võit-
lusest 1849-1850.a. Järnõjõvõsi raab aru,
et ülassivastuolud on lepitamatud ja
määstab isevalitsuse rotsiaalset olemust.
Ja tunnistab, et vene ühismondlikun
uorra põhjaliknes ühtemoorral damiseks
on vaja revolutsiooni ja süt alates ta
jäädsi mindlalt revolutsioonilise-de-
mokraatia positsioonidele. Otsustavus
tauloriks, mis tingis sellise murrangu
Järnõjõvõsi poliitilistes vaadetes, olid
tähtsad sündmused vene ühismondli-
uus elus tol perioodil: ülasivõitluse
teravnemine, stühiline talunaiva lükn-
mise tõus, ühismondliku liikumise
tugevnemine. Lenini sõnad: „Nii, nii.
Nähtavasti on pärisorjuslike talupoega-
de meleolu pärisorjuse vastu „intelligent-
lik" meleolu. Nähtavasti on nõige lai-
mate elanikuonna hulgade poolt
uogu vene ühnoovas esinevate pärisorjuse
jäänuste vastu protesteerimise ja võit-
lemise ajalugu 1861. aastast kuni 1905.
aastani „lausa uõimaar". Või ei sõl-
tunud ehu Bõlinski meleolu ainjas
Gogolile meie tarnade ja haritud

autorite arvates pärisorjuslise talupoegade meelestust. Meie publitsistina ajaluugu ei söötnud rahvahulkade meelepärast päriskorjuse vastu?",[1] näivad samuti Jõgeväeni mehta, sest ees söötnud kogu tema poliitiline tegevus päriskorjuslise talupoegade meelestust, ees ju mõjutanud ka Jõgeväeni seisundita üha laienev talurahva liikumine.

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 16. kd., Tallinn, 1953, lk 110.

II

Tšernõševski suhtumine talurahva küsimusse reformi ettevalmistamise perioodil (1857 – veebruarini 1861. a.)

Nikolai Gavrilovitš Tšernõševski poliitiline ja ühiskondlik tegevus laieneb ja areneb 1850-ndatel aastatel feodaal-pärisorjuslikku süsteemi kriisi äärmise teravnemise tingimustes, talupoegade teravat klassivõitluse tugevnemise olukorras. Tol perioodil astus Venemaa põhjaliku sotsiaalse murranguga ajajärku; algab vanade tootlikke jõudude hävitamine ja uute tootlike jõudude kindlustamine.

Tšernõševski poliitilise programmi tähtsamaks punktiks saab nüüd iseseisvalitsuslik-pärisorjuslikku korra hävitamise idee. Sellega seoses omtab ta suurt tähelepanu sellele küsimusele, millisel teel ja milliste vahenditega seda teha, millised jõud on suutelised lahendama seda suurt ajaloo-

list ülesannet. Ta rõhutab nõrduvalt, et päriorjuslike suhete tegelik hävitamine ei tähenda mitte üksi päriorjuslikku korra hävitamist, vaid ka mõisnike maavalduse likvideerimist. Juba 1857. a. näitab ta, et rääkimata sellest maast, mida veasutavad talupojad, vaid ka see maa, mis annab mõisnikule võimaluse majapidamise, ei tohi jääda mõisnike päriseks, vaid pärast päriorjuse hävitamist peab minema riigile, nagu ütlevad käsitusse.[1] Oma tsensuurseis teostes, proklamatsioonides ja artiklites nõjutab Tšernõševski otsesuhtelt mõisnike maavalduse hävitamise vajadusest ja selle üleandmisest talupoegadele ilma mingi väljaostuta. Sellise tema nõudmine väljendas täielikult talurahva huve. Ta nägi, et feodaal-päriorjuslike suhete täielik hävitamine ei ole võimalik ilma tsarismi hävitamiseta, selles ta nägi nõrga pahede allikat. Oma artiklites Tšernõševski näitab, et iseseisvus ei ole midagi ühist rahvaga, ta ei nõua ühiskonna edasiarendamisest, vaid sellest, kuidas rõhuda ja orjastada rahvast veelgi enam. Tsaarivalitsuse iseloomustamisel ta on-

---

1 Vt. N. G. Tšernõševski, Политические взгляды и политическая программа Н. Г. Чернышевского, Москва, 1953, lk. 68.

tähtsust suurt tähelepanu just selle klassiküsimuse paljastamisele, näitab tsarismi mõõnaliikumise iseloomu. Nüüs, Venemaa sotsiaalsete ja poliitiliste vastuolude hoolsa uurimise tagajärjel, saades aru ärevalitsuslikust kriisist kõigi klasside meeste tuleks Tõrnõševski kindlale järeldusele, et revolutsioon on Venemaal möödapääsematu. Ta oli veendunud revolutsiooni saabumise kiirendamises, mitte samal ajal ei suutnud ta veel määrata kindlaks revolutsiooni saabumise täpset tähtaega. „Meie teame sama kindlalt nii nagu teame, et 2×2=4, – ütlevat Tõrnõševski, – et öö järele tuleb päev, ... talve järel tuleb kevad, – muid vaeme või hiljem ta algab, millise ilmaga, millistel tingimustel – seda ei saa ette näha."[1]

Revolutsioonilise situatsiooni kõrgus, tingimustes, millal revolutsiooni puhkemine ei seisnud veel päevakorras, seisis Tõrnõševski ees poliitiline ülesanne, et näidata revolutsiooni hädavajalikkust, propageerida revolutsiooni ideid filosoofias, estEetikas, majanduses jne., valgustada revolutsioonilisest positsioonilt ühiskondlikku elu nähtusi ülalgi ja uurata revolutsiooniliste võitlejate kaadreid.

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. III, Москва, 1949, lk. 827.

Poliitiline atmosfäär maal aga aina muutus ärevamaks. Isevalitsus, mis täielikult väljendas mõisnike klassihuve, sai aru, et „talurahva küsimust" edasi venitada muutub ohtlikuks. 20. nov. 1857. a. ilmusid tsaari reskriptid (millest eli jõuti juba 5 piiritüüs) tähendasid juba praktilist sammu talurahva reformi ettevalmistamisel. Seegi-liselt aga reskriptide avaldamine ja reformi ettevalmistustööde alustamine kubermangu komiteedes ei katkestanud, vaid vastupidi tugevdas talurahva küsimust[1]. 1858. aastal III osakond registreeris 86 rahutust.[2] Talupojad nääniesid täielikust ja tingimusteta vabadusest. Nad teatasid, et mõisamaa poljx kuulub maa neile nii mõisnikele ja näitasid, et nad ei soovi mitte maasta maast jäosmaa eest jne.

Väljendades talurahva huve ja püüdlusi kirjutas Tšernõševski 1857. a. lõpul ja 1858. a. algul terve rea artikleid, mis ilmusid lehes enda toimetatavas ajakirjas „Sovremennik". Nus esimesi artikleid oli „Vene inimene rendez-vous"[3], (1858. a. märtsis) milline on tulvil „etnstava momendi", s. o. revolutsiooni

1 В. Я. Зелин, Политические..., lk. 230.
2 sealsamas, lk. 231.
3 Русский человек на rendez-vous.

ostust. Artiklis pöördub autor ka liberaalide poole öeldes - „... revolutsioon võib Teid vorgusti soturuu maapinnalt ära pühkida. Kas ei oleks parem või mõistliuum minna vastu talupoegade soovidusliuele nõudmistele?. Õnnelik silmapilk ometi ju ei nordu... Õnneliud minutid on meile igaühele määratud, mnid igaühes ei osna neid ära kasutada ja just selles usutamise kunstis täieliuult seisaleni erinevus inimeste vahel, kellel elu on hea - kellel halb. Ja teie jaoks, ehmi võib-olla te pole sellens väärilised, on elu seatud nii õnneliu, et ainult teie tahtest sõltub teie saatus otsustaval momendil. Kas te mõistate ajastu nõuet?. Kas te osate usutada seda ehmorda, millises se te praegu elate saatusud - vaat' mille on praegu Teile müsimus õnnest või õnnetusest".[1]

„Sovremennikus" detsembri numbris 1857. a. eli ära toodud Tšernõševski „Kaasaegne vingraade", mis sai omamoodi vastuseks revolutsionnilistelt demokraatidelt tsaari reskriptidele. Tšernõševski kritiseeribsüü „kodumaastatud progressivisti", kes ainult väägivad ümberkorraldustest, palu-

1 sz. S. Tšernõševskii, Polnoe sobranie sotšinenii, T. V, Moskva, 1950, lk. 172-173.

vad taarilt paremusi ja oma täis vai-
mustust nõnedega, ühisuomale mingit kasu
ei too. Autor ürgpsutab alla, et ainult
revolutsioon võib viia põhjalikule ühis-
vandliku korra ümberkorraldustele ja
ainjandusse ei suisab revolutsiooni ideede
propageerimise ülesanne. Loetusi ühisuon-
na ümberkorraldamisens pole vaja panna
valitsusele ega liberaalidele, vaid rahvale.[1]

„Sovremennikus" 1858. a. jaanuari numbris
ilmus ka Tšernõševski üks artiklitest „Ca-
veignac",[2] mis annab Tšernõševski poliitilise
positsiooni iseloomustuse pärast reskripte.
Selles artiklis ei maini autor ühegi sõ-
naga Venemaad ega vene elu-olu, mida
ütleb ära nõuk, mida ta tahtis Venemaa
vahta õlda tol momendil. Ta räägib
siin lepitamatutest vastuoludest Pariisi „tõ-
liste" ja vodamluse vahel, et „töölliste"
lestused „vaestöole rüügiga nende ol-
uorra parmaus muutmisens" olid as-
jata. Ta ütlejutab: „Rügitegelane peab
õigesti mõistma oga rüügi lõuna jõude
ja püüdlusi, mis viivad edasi ühiscon-
da. Peab mõistma ka seda, millistega
nendest ta võib astuda liitu oma

---

1 vt. Н. Г. Чернышевский Полное..., т. IV, lk. 343.

2 Kaveignac.

heade usmärnide saavutamiseks; peab osuma hüvitada nõige tugevamaid ja nõige readuspärasemaid ühismuma jõude, mma se-da nõuab temalt õigus ja ühismondlikmaasu; tuntudes neile tugevamatele jõududele ta saab hoida enda näes võimu sündmuste üle. Ilma selleta tema tegevus muutub talle häbistavaks ja ühismonnale kahjulikuks, väitlusele kahjulikuks; ühismuma tugevad jõud tõusevad tema vastu üles ja tule museum on asjatud nitsendavad abinõud, millised paratamatult viivad ta rüga ehk languselle ehk valitsuslikku korra muutmisele, nõige sagedamini nii ühele kui teisele poole."[1]
Antud tsitaadis sisaldavad mõtted võib üle kanda sünnmõiku millisele rügitegelasele Venemaal 1860-ndatel aastatel – naasanvatud ka Aleksander II ise. Ja edasi, Cavaignac'i ja tema sõprade, „mõõdunaste vabariiklaste" näitel viitab Jõerneõjevski sellele, millistele humanistlikele järeldustele võis neid nende mittevastutulemine masside readuslikele nõudmistele, abinõude mittetarvitusele võtmine alamate klasside materiaalse olukorra parandamiseks...[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 7.

2 sealsamas, lk. 15.

Koalitsiooni read tõid mõõdapääsematu uudis-
sõja puhkemisele, millest võitjariiki osutusid
tõelised, mõõdukad vabariiklased aga naaber-
sid. Katkestamud sõjasuguseid sidemeid
demokraatliku alammihtidega ei omanud
mõõdukad vabariiklased seal mingit mõju
ega ühtsust suunitud andma väekt-
sionääridele ühe positsiooni teise järele
ja naasid varsti sündmuste nõiaringi
sõjasuguse mõju ühi lõppemud nende
poliitiline osa."[1]

Kui vahetada siin termin „mõõdukad vabariiklased" terminiga „vene liberaalid", siis ülalpool mainitut võib vabalt üle kanda antud momendi Venemaa olukorda. Kahuldage talurahva seadusliikumist nõudmised, vabastage nad päriorjusest ülmaspidades talurahva majandusliikme huve, - selgitab Tšernõševski liberaalidele, - ja teie mitte ainult ei päästa riiki „põrutustest", vaid viidlustate ka oma enda isiklikku olukorda. Kui te aga mõtlete pettu rahvast sõs teadke, et sellel juhul revolutsioon on mõõdapääsematu. Ysegi mitte selle edueas mahasurumine ei too teile uasu, sest selle tule musena lähob võim reakt-

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., Т. V, стр. 15.

sionääride - pärisorjuslaste kätte.[1]

Tsaari reskriptidele reageeris Tšernõševski kahetult artikliga „Maaelu uuest tingimustest",[2] mis ilmus 1858.a. „Sovremennikus" veebruari numbris. Palju ajaloolasi on aga seda artiklit vahjuse püüdmud valesti tõlgitseda ja arvavad üldse, et pärast reskriptide ilmumist asus Tšernõševski reformistlikele positsioonidele ja oma loosutused talurahva vabastamisest on asetanud tsaar Aleksander II-ele. Selliste ajaloolaste arvates võimus sümpaatsel minetada Steuberi, Samuštšit j.t.[3] Selline arvamus aga ei pea sugugi paika. Et autor sün tsaari ülistab, on see tal jällegi omamoodi taktikaline võte. Tsensuri survingute 16. jaanuarist 1858.a. lubas näil sirjutada talurahva küsimusest, mid jättis sellest väga nitsad raamid, et hästi tabada teoste põhimõtteid. Selepärast ka Tšernõševski oli vaja võtta otse keskkohtlikuse maske ja mõnedki maaeritult nia läbi tsensuuri oma originaalseid ideid.

„Maalu uuest tingimustest" on hävitav löök pärisorjusele. Artikli

---

1. В. Евгеньев-Максимов, „Современник" при Чернышевском и Добролюбове, Ленинград, 1936 ex. 245.
2. О новых условиях сельского быта.
3. В. Г. Васкаков, Мировоззрение Чернышевского, Москва, 1956, lk. 738.

põhimiseks vooruseus ei tule muidugi lugeda autori süüst tsaar Aleksander II-le, vaid frontaalset pealetungi päriskorjuselе; vaatamata tõepärast ja autoritetset päriskorjuslikku vorra nahjuliikuse paljastamist Venemaale. Rääkides päriskorjuse hävitamise hädavajalikkusest ja selle voodsast mõjust Venemaa arengule, venab Tšernõševski samal ajal peenelt lugejat mitte usuma isevalitsust ja selle plaane „talurahva reformi" küsimuses[1]. Lugejad mõistsid, et Tšernõševski „ülistused" Aleksander II aadressil olid ainult ilmselt ironilised, liberaalsete reformistlike illusioonide paljastamiseks.[2] See oli omamoodi vorm, mille abil Tšernõševski suutis ära kasutas legaalseid võimalusi revolutsioonilise idee läbiviimiseks ja ei saa leiuda mingit vahet siin Tšernõševski revolutsioonilise positsiooni kõikumisest.

Tšernõševski positsiooni talurahva küsimuses pärast reskriptide ilmumist iseloomustavad tema vaated artiklit, millised tsensuuri karmuse tõttu „Sovremennikus" veergudele ei pääsenud, „Päriskorjuslike talupoegade välja-

---

1 vt. Н.Г. Чернышевский, Полное . . ., т. V lk. 65-106.

2 В. Зеленев - Максимов, „Современник" . . ., lk. 263.

ostnuse viisidest "1 ja „Kiri V. A. Karamazovsnile pärisorjuslike talupoegade väljaostu viisidest koos noodiga".2 Ettemeelt on Košeljovi ajaniirja „Selskoe blagoustroistvo" esimese numbri analüüs ja on viirjutatud kellegi Karamazovsni nimel. Sõnades Karamazovsni sooviib võrdselt head nii talupoegadele, nii maaomanikele ja püüab lahendada talurahva küsimust „vastastikuse kasuliikumise varimus", tegelikult nummardab ta „... mõisnike poolt... hoopis rohkem, nii talupoegade poolt".3 Kui Karamazovsni mõistab hukka talupoegade vägivaldse ümberasustamise halvematele maadele, protesteerib sõgasuse talupoegade jaoomaade käärimise vastu.

Teises artiklis Tšernõševsni astudes välja „raamatupidaja Zaitsevi" nimel, avab Karamazovsni sõdede ebajärjekindluse ja formuleerib talupoegade nõudmised. Siin esitab Tšernõševsni nõudmise mõisnike maavalduse likvideerimise kohta. Ja kritiseerib siin liberaal Košeljovi projekti, mille kõrvale nägi

---

1 О способах выкупа крестьянских.
2 Письмо к В. А. Карамазовскому о способах выкупа крестьянских.
3 В. Зеленов - Максимов, „Современник...", lk. 250.

ette talupeegade varustamise maaga väljaastu teel, nõudis, et talupoja-ad maasaansid sille maa eest mida nad varem vasutasid päriserjusliicus vorras. Tšernõševski näitab, et mõisnikel üldse pole vaja üles tõsta nüüsimust „milline hulk mõnd võib olla nüllaldane" talupeegade majandusliku olukorra uurimisel ja vahustusti täitmisel nüüi vastu.[1] Tšernõševski oli otsustavalt maa väljaastu vastu talupeegade poolt. Talupeegade huvide kaitsja „raamatupidaja Zaitšikov"-Tšernõševski - väljendab tõsist rahulolematust „Karavaevskii" väljaastu plaaniga. Tunnes näitus konkreetseid arve, lükmab autor ümber väljaastu võimalused üldse ja näitab, et nüüsimust talurahva vabastamisest pole võimalik lahendada rahulikul teel[2]. Nõnda ta tõi vene lugeja järeldusele, et revolutsioon Venemaal on möödapääsematu ja tal on suur ajalooline väljavaade Vene elule tulevikus. Sama mõte läbib veel ühte teist tema

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 210.
2 vt. sealsamas, lk. 203 - 213.

artiklit ja nimelt „Parteide võitlus Prantsusmaal Louis XVIII ja Charles X ajal“,[1] mis ilmus „Sovremennikus“ 1858. a. nügisel. Analüüsides parteide võitlust Prantsusmaal restauratsiooni perioodil annab Tšernõševski samal ajal poliitiliste jõudude paigutuse Venemaal teravnenu klassivõitluse tingimustes. Juba artikli pealkirjandusmälgi lugemisel saab selgeks, et Tšernõševski noogu artikli sisuga tahtis sisendada Aleksander II-ses mõtet, et mitte ainult riigi, vaid ka dünastia huvides on vajalik, et ta otsiks tuge laiades rahvahulkades ja ajaks ka vastavat sisepoliitikat! Autor esitab küsimuse: milles on Charles X saatuslik viga, mis maksis talle troonI?. „Tõe mõistus ootas lüüdud rahvaga kui nõige vasakpoolsele poliitikale ... Et võita rahva armastus oleks olnud küllalt ainult sellistu poliitikast, mida ajab iga tõsine valitsus. Konstitutsionalism ja rahvaesinduslikus riigis oli küllalt tegemist

---

1 Борьба партий во Франции при Людовике XVIII и Карле X.

olamate klasside headuse tõstmisega millest nagu teada olnevad riigi sissetulekute suurenemine ja välise võimsus..."[1] Hüljamud ära endale nõigu nasilinuma lüüdu,- jätkab Tõrmõševski,- jätmud valva hoolekutsse, võib dünastia valida veel kahe parteivahel, nelledens on jägumemud kesumine ja kõrgem klass... Liit liberaalidega jaus elima bourbonidele meeldivam sõprusest rojalistidega sellepärast, et liberaalid olid vähem nõudlikumad kui rojalistid. Sellega kaas olevs liit liberaalidega olnud ka tundmvalt vajalikum dünastia kindlusele, vastuvõidawusele. Poliitilisel arvenil olid ajakuult liberaalid ja rojalistid. Milline vahest partiist on tugevam?[2] Selles ei võimud olla mingisugust kahtlust. Liberaalide käes oli nagu kombandus, nagu Prantsusmaa tõõstus... Liberaalid olid tugevamad rojalistidest ja inmagi Charles X astus liitu rojalistidega, feoderalse reaktsioni esindajatega. "Nad kinnisid Charles X kunagisele võitlusele,

---

1 Н.Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 264-265.
2 sealsamas, lk. 269.

milline isegi nõige õnnelikumal lahendusel ei võinud tuua mingisugust vasu numinga võimule, - nimnisid võitluse ainult usumärgiga uchtestada vana korda, mis enna olemuselt oli vaenulik trooni huvidele."[1] Aga muidugi vende poolt esile kutsutud revolutsioon - „ mitte ükski neist, arusaadav, ei lüngutanud sõrmegi numinga vaitsmisens, kelle nad olid võnud hukatusse."[2] Kogu see lugu Prantsuse ajaloost tõlgituna vene tollaegsesse ühismondlikku reeldele tähendas: kui Aleksander II soovib oma valvurile head, sammuti endale, peab ta, tuginedes valvurmassside toetusele, minema läände demokraatlike reformide teed; muidu aga ei ole võimeline ellujääma otsustama las' mõtleb, et liit liberaalidega on nähtav ehtlik tervale ja dünastiale nii liit pärisorjusliste - feodaalidega. Kui ta aga ellujääb vümast esimesele, on vajutused mööda pääsematud.

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 283,
2 Sealsamas, lk. 284.

ja varmi hoiatusena tsaari aadressil nõlab artikli lõpp: „ asjata on dünastia võitlus unte ideede vastu, asjata on tema liit parteiga, mille väidust ei võimud ta sodata mingit vase enda jaoks; partei vastu, kes süvalt seotud liitu dünastiaga, nagu ilmekas dünastiale, valvur jätmine vaitsta ja lootusetu hiljem teenimud dünastia ja feodaalide vabaduse lüüa vastu. Rahva võimine meelsuse ülestõusule, dünastia häving mine rahvale vastutult – vaat'sed on lühikeste sõnadega restauratsiooni ajaluugu ..."[1] Ka siit ei saa teha väärasid järeldusi, et vaadeldaval perioodil oleks Tšernõševski vähimalgi määral pöördunud liberalismi poole. Tsaari liit liberaalidega näis talle sünni väärsena pahena, nii liit mõisnikpärisorjuslastega.

Tšernõševski oma artikliga annab lugejale selgelt mõista, et tsarism oma põhiolemuselt ei ole võimeline teostama põhilisi üm-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. V lk. 291.

bernorraldusi rahva huvides ja pi-
devalt rõhutas, et ainuvõimsa ühtse-
sus ümbernorraldamise tuus on re-
volutsioonis tee ja täieliku vaba-
duse saavutamisens peavad talu-
pojad lootma ainult revolutsioo-
nile, teaviit seda loota ei ole.
V. I. Lenin näitutas, et „ märusa rasken
ja märusa väärtuslikum on osata
revolutsionäär olla siis, kui ei ole veel
tingimusi otsesens, avalikuns, töeliselt
massilisens, täesti revolutsioonilisens
võitlusens, osata kaitsta revolutsiooni
huvisid ... mitterevolutsioonilises olukor-
ras ... "[1] Järnöjevsni osas tasuvalus-
tada revolutsiooni huve, osas leida ja
läbi viia võitluse sellised taktikalisi
võtteid, mis aitd revolutsiooni etteval-
mistamise teenistuses. Ta piderelt ja
teraselt jälgis mudas löeb maa
ühiskondlik-poliitilise elu puls. Ta
teadis, milline on paljumiljonilise
talupoegade massi meeleolu ja loo-
tused ja teisalt mudis tähelepaneli-
selt ja valitsuse manöövreid, libe-

1 V. I. Lenin, Teosed, 31. k., Tallinn, 1955, lk. 75.

raalide mahhinatsioone ja salasepitsusi, et orga rõgale sammule ise vahe reageerida.

Ülesuutse rahva revolutsioonile nõlab eriti valjult tema artiklis „Väljaastu süsteem"[1] (oktoobris 1858. a.), mis tahab esile tahturahva revolutsiooni idee ja arendab seda uogu artikli jaousul edasi, näidates, et põhilisus mõne saamise viis on revolutsioonilise tee, tsaarilt ei saa seda midagi oodata. Autor väidab siin, et „väljaastu süsteem on nõigi hädade allikas meie elus: rahva vaisus ja nõrkelõtsus, mis on hoianud suurema osa rahvast, vaisuse ja nõrkelõtsuse tõrjajäng, meie harimatus, meie moraalne jõuetus, arusaamise puudumine meil meie inimväärikusest."[2] Ja edasi, avades tsarismi mitterahvuslikku iseloomu, põhjendab Tšernõševski liberaalide ülimõistlikku, arglikku ja leplikku tegevust, mis mujutasid uüsi perioodil nõige suuremat ohtu revolutsioonile.[3]

Tšernõševski positsiooni iseloomusta-

---

1 Откупная система.
2 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. V, lk. 319.
3 vt. seal-samas, lk. 318–334.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

mist revolutsioonilise situatsiooni aastail tuleb alata tema artikli „Filosofiliste ellavaadete kriitika kaasaegse valduse vastu"[1] analüüsimisega, mis ilmus 1858. a. oktoobris. Artikli mõnes osas leiame selgitusi selle, et Tšernõševski, võimaldades suuremat muutust, määras ära selgelt revolutsioonilise demokraatia tähtsuse tuleviku ühiskonna s.t. revolutsioonilise situatsiooni perioodil ja tõstis sõnas üles müsimuse revolutsiooni hädavajalikkusest Venemaal. Nagu juba varem öeldud, tsaari reskriptid 1857. a. nägid ette talupoegade vabastamise maata. 1858. a. lõpul, valitsus ühes hirmul ees „pugatšovluse" ees, püüdis kindlustama talupoegadele võimaluse mõõsnike käest oma jäämaid ära osta. Tšernõševski artiklis „Filosofiliste ellavaadete kriitika ..." oli revolutsioonilise demokraatia vastuseis tsaarivalitsuse sellele sammule. Autor nagu oma etteaavatusega astus igasuguse väljaastu vastu välja. „... Kant, - kirjutas ta, - ainult

---

1 Критика философских предубеждений против общинного владения.

nüs tunib ilmnemi, mui isiu, kes selle saab, ei ole normatud rahalüste nõustustega, mis tulenevad rendi saamisest."[1]
Tõrnõjevsui palgastas iseralitsuse ja mõisnike manöövreid, näidates, et nende poolt teostatav reform jääb valvale vastutus, pärisomanduslikuks. Kritiseerides alla Tõrnõjevsui mõtete tähtsust, et ainult tsarismi muutumine võib viia maa ülemineku talupoegade kätte ilma igasuguse väljaostuta, nimetab V. I. Lenin: „Tõrnõjevsui sai aru, et vene feodaal-bürokraatlik riik ei suuda talupoegi vabastada, s.o. muuntada feodaale, et tagaigi ainult võimeline tegema „jõudust"... liberaalide ja mõisnike kuuride haledat kompromissi. (väljaost on sama mis ostmine / kompromissi, mis tõstab talupoegi mindla ehujärje ja vabaduse võrastusega, tegelikult aga neid laostab ning nad täielikult mõisnike meelevalda annab. Ning ta protesteeris, nõudis reformi, sooviles talle ebaõnnestumist, soovides, et valitsus tagaajamas oma ennikibristinas liberaalide ja mõisnike vahel ja tuleks mahh, mis viiks Venemaa avaliku ülasiivõitluse teele."[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 360.
2 V. I. Lenin, Teosed, 1. väide, lk. 252.

Kubermangu komiteede tegevus, valitsuse reformi plaani muutmine ja redaktsioonikomisjonide tegevus kutsusid esile rea vanureetseid küsimusi, millele revolutsioonilise demokraatia juhid pidasid vajalikuks vastata ja õelda oma arvamine. Enamikus projektides, mis kubermangu komitee esitasid, oli teostud ära määramine püüe vabastada talupojad maata. Tšernõševskit pidas väga vajalikuks paljastada sellised päris avaliinult päriserjuslikud tendentsid. Ta võttis teraba kriitika alla viirst Dolgorukovi projekti, millise järgi pidi mustamulla kubermangudes talupoegadele jäämа 1,5 kuni 2 kümnendiinu maad hingele ja mittemustamulla kubermangudes 2 - 4 kümnendiinu maad hingele juurde arvatud maja, aed ja naljamaa.[1] „... see tähendab, - kirjutab Tšernõševski, - praegu poolevõrra vähendada tõelist jäosmaad, milline juba isegi näinjal ei ole küllaldane."[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., Т. V, lk. 495.
2 sealsamas, lk. 495-496.

Tõrnõševski näitas eriliste teaveteega, et pärisorjuslased tahavad talupoegadelt seda maad ära võtta, mida nad kasutasid, millel töötasid ja mida nad niisutasid oma higiga mitte ainult ühe sajandi, vaid juba ammu aega ja tahavad ühendada seda maad härraste põldudega. Ära võtta talupoegadelt see maatükk, mida nad praegu kasutavad, tähendaks ju mitte paranda da, vaid halvendada talupoegade olukorda. Selline „vabastamine" oleks nende s.t. talupoegade jaoks hullem kui pärisorjuslik kord.[1] Kritiseerides alla Tõrnõševski mõtteid kirjutas V. I. Lenin: „See tähendab, et meil feodaalmõisnikud on nii tugevad - eeskätt nad ise parem avalikult ja otsekoheselt, ning ütelgu nõue lõpuni välja, selle asemel, et peita neid feodalistliku huvisid silmaniõlikum absolutse valitsuse kompromisside taha."[2]

Ükski Tõrnõševski ei olnud võimalik vaadides tsensuuri tingimustes

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное . . ., т. V, lk. 495.
2 V. I. Lenin, Teosed, 1. u. lk. 264.

ovaliault arendada mõisnike ekspropriseerimise ideed, pidi ta revolutsioonilisi järeldusi tegemisest nõudma nõrvalisi manöövreid. Sa nagu nõustumus sellega, et talupojad saamisi „tõelise järeltaja" vajaliku metsa ja teiste nõlvimatelisamisega, mida talupojad seni naastasid mamuta ehmi neid nõlvimid na nimetati „härraste maadeks".[1] Sün Sõrnõjevski näitas, et isevalitsus ja mõisnikud-pärisorjuslased ei lasknu vastasse „äärmusesse", millega võinõustuda.

Sõrnõjevski astus otsustavalt ka talupoegade halvematele maadele surnivüsilise ümberasustamise vastu välja. Sa väärnis, et on hädavajalik watluestada mõisnike ja talupoegade vahel tõsasugused vahekorrad nii, et lubamatu on teoorjuse säilimine.[2] Sõrnõjevski mõistis, et talurahva reformi vasuses nüsimuses on väljaõstu nüsimus ja ostas sellele nüsimusele erilist tähelepanu. Nagu juba eelpool mainit-

---

1 M. S. Tsõrnõjevski, Teosed, T. II lk. 497.
2 Sealsamas, lk. 499.

tud artiklites. uus ta käsitleb väljaastu üüsimust, nii na 1859. a. jaanuaris ürjutatud artikli „Kas on mõa väljaastrasse?"[1], ilmneb, millise järeldusega ta väitles väljaastumaasude aldandamise est, s.t. maatüki minimaalse hinna est, mis moodustas taluoja jaomaa. Arutlused ja nõudmised antud teemal temitasid vaitsevalts vihtides tõsist pahameelt, mida ei mitab nas või selline faut. Järast artikli „Kas on mõa väljaastrasse?" ilmunust ei mõistnu ürjutas Tõrmõjevsnile ähvardava virja ja nimetas selles Tõrmõjevsnit „nas hoopisi mitte praktiliseus, või täiesti aldatus" ja ärritatult lisas: „mõtke endale, millise hinnaga te hindasite sõs meie varandust (mõisu)".[2] Oma artiklis Tõrmõjevsni märgib, et mõni züani esitas arveid ainult üüs poolmõismud. Talupojad ei ole veel ema arvestusi ega naaluteusi esitanud.[3] „Juriidilisest seisukohast,-

---

1 Пчуджи ли вещи земли?
2 В. Ефремов - Максимов, „Современник ..." lk. 331.
3 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. V lk. 507.

nõjutab ta -, pole mõõtmiseks vaja
mitte minegi sugust väljaõpet. Maa
elst, mis antakse talupoegadele, mõis-
nik ei saa kopeerida, sest ainult
teadlab talupoeg, et nad jõuavad
tõstada mõõtmise hinna. Kohustus-
lik töö teeb vaid mõõtmiste laostu-
mise ja ilma selle maata, milli-
ne on talupoegade kasutada, aga
tiisest poolest muudab teeb ta hoopis
suuremaid sissetulemisi."[1]

Sellepärast, teb Tšernõševski järeldus,
mitte talupojad ei pea oma maad
välja ostma, aga vastupidi, mõis-
nikud tegelikult on kohustatud maks-
ma veel talupoegadele. Kui aga
tunnistada ekitatavat väljaostu, siis
nõiga ebatõenäoliste piirangutste jur-
res väljaostu hinna suurendamise na-
sus ei saa ei olla üle 49 rubla 50 ko-
pika, aga mitte 100-120 rubla nagu
mõõtmised ette dikteerivad.[2]

Selle juures võib olla nelm väl-
ostu viisi 1) vabastatavate talu-
poegade endi vahenditega, 2) va-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. V, lk. 510.
2 Sealsamas, lk. 517.

bastatavate talupoegade ja nagu ekaniuonna ühendatud jõududega, 3) väljaost rüügi ruhul. Kui võtta väljaostu summans 75 rubla, siis on võimalik vahemsa väljaostu võimalust. Kuid mitmed need väljaostu arved on ju ekes, mängib järmõjevõsi, nad ei nimus üldgi mõismine kuvé.[1]

Järmõjevõsi väljaostu projektid ei olnud talle etstarbeus iseeneses, vaid revolutsioonilise agitatsiooni tantivalisens võttens. Teinud mitmesuguseid detailseid arvestusi, ta näitab, et väljaostu operatsiooni teostamise nagu vergase juures, valitsus ja mõismnimed ei võinud ja ei tahtnudnui minna talurahva üüsimuse vastõi natuneg rahuldavale lahendamisele. Ettetades palju väljaostu projekte, arutledes „vergest" väljaostust, müüpsutas Järmõjevõsi alla väljaostu ebaõiglust üldse. Suur revolutsioonilise demokraat, kellele järjemindelalt mujmesid

---

1 Vt.: Т. Черномордик, Пятно-е ..., Т. V ch. 517-520.

nindlaus talurahva nõudmised ja huvid, ometigi ei võinud tunnistada väljaostu, millise nagu ütleb V.I. Lenin, „... on tribuut, mis pannakse ühismondlikule arenemisele, tribuut feodaalsete latifundiumide valdajate heaks. Väljaost on bürokraatlikult, politseiliselt tagatud päriorjuslike ekspluateerimismeetodite realiseerimine uodanliku „üldise enivalendi" näol."[1] Lenin on veel norduvalt peatunud nii Tõernõjevsni suhtumisel väljaostusüsteemi, nii ka „talurahva reformi" põhinõudmisesse. Tõs „Mis on rahvasõbrad ja kuidas nad võitlevad sotsiaal-demokraatide vastu!" Lenin märkis, et Tõernõjevsni sai aru „talupoegade vabastamise väljaostu teel" rõvellikust iseloomust.[2] Väljaostu probleemi lahendamine Tõernõjevsni poolt, tema tantsina selles küsimuses - väljendasid revolutsioonilise demokraatia protesti reformi vastu, võitlust talurahva küsimuse revolutsioonilise lahendamise eest.

4. märtsil 1859. a. alustasid oma

---

1 V.I. Lenin, Teosed, 13. k. Tallinn, 19 lk. 220.
2 V.I. Lenin, Teosed, 1. k. lk. 109-295.

töid redaktsioonikomisjonid. Kogu nende tegevus, nagu täbavalt märkis Tšernõševski, tugines rahvakeelsel alusel: „kõrgkiunus raskusvuses nõudlikke" ja bürokratismi.[1] Üha selgemalt nõunes välja ettevalmistatava reformi rõõ- vellüü iseloom, üha tugevamalt süttis talurahva-masside võitlus vabaduse ja maa eest. Samal ajal aga Tšernõševski andis üha suurema jõuga löögi liberaalitsismile, liberaalidele, paljas- tades nende sobivuspüüd mõõdukusega, nende hirmu rahva revolutsionaarsuse ees. Ja mõõdukas hästi revolutsionaarsi- list situatsiooni perioodil tugevne- vat võitlust liberaalide ja demokraa- tide vahel. 1859-1860.a. toimus „Sovre- mennikus" täielik lahkuminek liberaalide ja demokraatide vahel, Turgenev j.t. liberaalid eemaldusid osavõtmast „Sovremennikust". Tšernõševski artiklis „N. Tihhonov kui publitsist"[2] astub revolutsionaarsete de- mokraatia nimel välja liberalismi, nii lähenevat revolutsionaarsuse pea- vaenlase kõdachan vastu.[3]

---

1 N. G. Tšernõševski, Polnoje sobranije sotšinenij, T. VII, Moskva, 1949, lk. 243.
2 N. G. Tšernõševski „Nekrasov".
3 N. G. Tšernõševski, Polnoje . . ., T. V, lk. 644-670.

1859. aasta augusti uurpaigaus ei redaktsioonikomisjonidel reformiprojekt üldjoontes välja töötatud. Tollaegus oli Peterburiisse kutsutud ka 19-ne kubermangu aadlike komiteede saadikud, et nendelt "ära rendearenduse reformiprojekti kohta. Siinkohal tuleks vaadelda „Sovremennikus" avaldatud Tšernõševski juhi ja auguriumi „Poliitilist ülevaadet", milline on revolutsioonilise demokraadi Tšernõševski üks tugevamaid poliitilisi artikleid.

Selleas pidades, et 19-ne kubermangu komitee liberaalsed saadikud loetsid veenda iseseisvust mõningatele järeleandmistele ja veenda valitsust vastanna pärisorjust väljaastus teel, nõjutas Tšernõševski, et liispaamias (selle all ta mõtles Nõukogud) „... on rõõvlid, kes elavad isikupuutumatuse ja omandi puutumatuse seaduse riigu mõest... tegelevad rõõvimisega aga vajaduse korral teostavad ka mõrvamisi. Meie ei vahtle, - jätkab Tšernõševski -, et rõõvimisi liispaamias võius vahtuvstada

väga rutte, mid meie arvame, et selle
soovi teostamisest on vaja tarvitusele võt-
ta abinõud, millised midagi ei soovi,
mitte midagi ei saagi soovima nõudlid,
ja, et neid abinõusid ei saa läbi viia
teisiti kui mõnede teiste seisuste ja ini-
meste jõududega, mis ei ema midagi
ühist ei vastülia, ei aragoomia, ega
mõnede teiste nõõrlitega".[1] Samas tehes
haiatuse ebajärjemindlatele nõiumvatele
revelutsionääridele, nimetab autor:
„Õppige eneti natumenegi nõgemustst,
olge ettevaatlium mad, ärge usaldage
end ja ärge veenge ka teisi endid
inimeste hoolde usaldama, mis
ei saa aru heast ega soovi head,
ärge olge neile abius iseenda hum-
munises!"[2]

Omistades suurt tähtsust revo-
lutsiooniliste vaadrite formeerumi-
sele, püüdis Tõrmösiivsni revolutsio-
nilise demokraatia poolele võidel-
da neid, kes nüüd nõimusid demo-
kratismi ja liberalismi vahel, mid
nes sealjuures siiralt püüdlesid va-

---

1 Ж. Ж. Перемышедовский, Полное ..., Т. VI lk. 278-279.
2 Sealsamas, lk. 282.

baduse poole, mis ei osanud näha väitluse teid ega vahendeid. 1859. a. augustinumm „Poliitilises ülevaates" tõstis järjekordselt erilise teravusega üles müsimuse rahva revolutsiooni ettevalmistamise vajadusest ja näitas realjuures ära, et ilma laiade rahvamasside toetuseta ei suuda revolutsionäärid üksi midagi ära teha.

Veebruaris, 1860. a. mitsuti Peterburisse nomm ülejaanud 24 mubermangu aadline komiteede saadikuid. Need olid mustamulla- ja läänemubermangude mõisnikud, võrreldes eelmiste 19-ne mubermangu komiteede saadikutega, väga reaktsioonilised, nes mitte nõrides ära lasta enda näest häid maid astusid talupoegade poolt maa väljaostu vastu välja ja püüdsid aina saavutada talupoegade üle mindlemat võimu. Selle tulemusena võidi reformi projekti sisse viida mundatusi: paljudes maamondades alandati jaosmaade normi, millised talupojad pidid välja ostma, mustamulla rajoonide talupoegadel suurendati obrokit.[1]

---

1 П.З апонимов, Отмена..., ст. 196

Kogu reformi ettevalmistamise käigu naeluti Tõrnõševski häbiposti oma artiklis „Jäneda lihtrahva laitmus",[1] mis autor häbimärgistab reformi päris orjuslikku iseloomu ja selle ettevalmistamise venitamist. Ta ütleb: „Valitsus asus reformi ettevalmistamisele; mitu aa siin päriskorjuslased taktsid mitudagi ja mingi jälje aega võita".[2] Nimelt „tänu" nimetatule ettevaatlusele ja nahtlustele juba mam mingi aastat aastat venib päriskorjuslike talupoegade vabastamine, mille iga minut venitamist tenitab suurt nahja nii riigile nii ka talupoegadele, aga isegi ka mõisnikele".[3] Selle artikliga vastas Tõrnõševski 1. märtsil 1860. a. „Kolokolis" avaldatud „Kirjale proprinsist" allkirjaga „vene inimene". Kirjaautor nõrjutab, et nii mingu komiteed ja valitsus nagu reformi käiguga valmistavad ette talupoegade määratlemata jätmist: „Kõigi häädade allikas Venemaal on tsarivalitsus. Aleksander II on säilitanud „Nikolai hambad", ... mõisnikud-liberaalid."

---

1 Личность грубого провокатора.
2 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. VII, Москва, 1950, lk. 219.
3 Sealsamas, lk. 217.

professorid - liberaalid; literaadid - liberaalid - teorad lihtrahvale ainult nahju tugevdades usun „mis valitsuse progressiivsetesse püüetesse ..."[1] Autor esitab küsimuse, millises olukorras on praegu talurahva küsimus? Ja vastab: „... Talurahva küsimus on tehtud ülesandeks mõisnikele, mis ei pane näitu asjale külge, suuremas osas nuber mangu nonitsedes pandi nohutavad hinnad maale, Peakomitee teab nurat teab mida, täna otsustab vabastada maaga, homme maata, näib, et ü' ole nõrvale heidetud mõte na ülemineku olukorrast."[2] Ning lõpp nonnurõttes: „... Meie olukord on nohutav; väljaarmatamatu ja ainult mõres võib meid päästa ja mitte misui, peale nõre ei aita!... Kutsuge Venemaa nõre juurde."[3]

10. oktoobril 1860. a. redaktsioonikomisjonid lõpetasid oma töö d. „Talurahva määrmise" projekt antikomitesse läbivaatamiseks, mis veel enam olukorda talupoegade fas-

---

1. Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. VII lk. 1002.
2. Seal samas, lk. 1003.
3. Seal samas, lk. 1004.

maade norme paljudes nehtades. 28. jaanuaril 1861. a. algasid Riiulimu nõunoegu istungid, mille projekt anti lõplikuus otsustamisens. Silmaspidades vasvarast talurahva liikumist nõudis tsaar „talurahva küsimuse" kiireimat lahendamist. 17. veebruaril toimus viimane istung. Projektis tehti veel mõningaid muudatusi pärisorjuslaste-mõisnike huvides. Manifesti allakirjutamise eelõhtul oli poliitiline olukord väga pinev. Valitsus ja mõisnikud olid suures hirmus võimaliku talurahva rahulolematuse ees.

Teadusel nõude, saamti nn manifestile kirjutati alla 19. veebruaril 1861. a., mid selle avaliku väljakuulutamine oli edasi lükatud 5. märtsile.

Tsarism juba reformi ettevalmistamise käigus teadis, et nende poolt antavad seadused ei rahulda talurahvast ja mitmed esile talurahva rahutused. Siit valitsus tegi järelduse, et on vaja omada nehtadel sellised endi võimu esindajaid, kes rahutuste korral oleksid või mehised tegutsema „mõrgema võimu" nimel.[1]

---

1 Ф. С. Городецкий, О причинах задержки обнародования манифеста 19. февраля 1861. года, „Вопросы истории", 1952, №. 5, ст. 99

Juba enne manifesti allakirjutamist otsustas valitsus nomandeeride igasse rubermangu ühe nindral-majori eesmärgil uuesti rubermeriga viia ellu manifesti ja „säilitada nonda" manifesti väljakuulutamise ajal. Need tsarivõimu esindajad omasid õigust rahutuste mahasurumisel nõuda mitte ainult sõjaväe politsei ja uchaline väimude uuestiõed, vaid ka lähemate sõjaväe üksuste uuestiõed nendega.[1] Pärelimult manifesti väljakuulutamise momendiks oli vaja rubermangudesse „tugeva võimu" esindajaid. Edasi oli vaja asetada sõjaväge võimalikult palju neisse uahtadesse, mis oli enamvähem võimaliku taluvalna rahutuste tekkimine. Nüüs uagutti igasse rubermangu küllaldane arv sõjaväge. Seega omamoodi „sõjaline" mitteuahtsoden, uus teiste põhjustega oli tähtsans asjaolus, mins kiiuati manifesti väljakuulutamise aeg edasi. Aega manifesti allakirjutamise ja avaldamise vahel uamutas valitsus nii rubermangu

1 „Вопросы истории", N. 5, 1952, lk. 99.

elanike hoolsamus ettevalmistamisest, kui ka nõuetekohase ettevalmistamisest manifesti vastuvõtmise. Kubermerid ja rõjavägi ülemad said ajal said oma äranägemise järgi ära jagada rõjaväed ubermanagu des.

Iga valitsuse saamus jälgis aga teraselt Tšernõševski ja uche zapiski omapoolselt. „Sovremennikus" nubmari artiklites ta tähendas talurahva ülestõusu momendile: „ajalehed on täis ennustusi, et Lääne-Euroopas valmistatakse revadeus ette väga tähtsaid sündmusi."[2] Avades oma poliitilistes ringvaadetes Ameerika ühendriikide Kodusõja sotsiaalseid juuri ja olemust, nii Põhja „mahariječte" võitlust Lõuna plantaatorite vastu orjuse hävitamise ja vabariigi mindlustamise eest, näitas Tšernõševski selle-ga Venemaa talupoegadele võitluse vajadust mõistmine vastu. Samal pingelisel perioodil (jaanuaris ja veebruaris 1861.a.) mõjutas Tšernõševski suure tähtsusega dokumendi-

---

1 „Вопросы Истории", N. 5, 1952, lk. 101.
2 „Современник", 1861, nr. 2, lk. 303.

proklamatsioon „Meie talupoegadele…“[1], milline teeb ülevaate tema võitlusest revolutsiooni eest, talunaiste vabastamise eest reformi ettevalmistamise aastatel. Selles proklamatsioonis pöördus ta populaarses, talupoegadele arusaadavas vormis antidis reformi projekti peamiste nõudmiste, reformi põhimõttelise iseloomu analüüsi, mida ta ise hästi mõistis. Proklamatsioon algab sõnadega: „Betasite, et teaar annab teile vabaduse, vaat teile tuligi teaarilt vabadus. Kas on hea see vabadus? Tsaari poolt antud vabadus – näete nüüd isegi.“[2] Ja selgitas talupoegadele, et valitsus ja mõisnikud tahavad neid hoopis maast ilma jätta. Kooskõlas projektiga, näitab autor, veerand, vähemalt või isegi pool ega võib olla ka rohkem talupõllemaad, samuti nõlvu, aasad, metsad, naabripüügiõigused läheksid mõisnikule.[3] Mõisnikul on võimalus viia talupojad „oma“ veele, soolajärvedele, või hüüvitule, või ka sohu, aga

---

1 Барсенков крестьянам…
2 Н. Г. Чернышевский, Полное…, т. VII, lk. 517.
3 Seal samas lk. 518.

uni mõismiu talupeega üinber ei asuta, züs jääb talupeeg, tähendab juba puhtana naqu ta on, tema juurde orjusze."[1] Tšernõševski selgitab, et tsaar on mõismine luuride ustav naitsja ja talupeegade vaenlane: „Teie ei näe temalt vabadust, mida te vajate... Teie olete mõismine päriskorjad, mõisnikud aga on tsaari mõisad, tema on nendle mõismise. Tähendab tema ja nende- ze on nõiu üus. Aga ise teate te, et hunt hunti ei söö."[2] Tšernõševski veenab proklamatsioonis talurahvast alustama organiseeritud ettevalmistamist relvastatud üldstõusuus, millis ta näeb ainuest väljapääsu nuju nendi olukorrast. Autor annab talupeegadele nõu, varustada end relvadega ja uulitama enda poole ua sõdureid, „...aga ua soldatoneti jälle talupeegade zeast, on ua teie vend..."[3] ja ütlub, et üks tähtsta on vaja uus, üüllap juba züs märuu antaus, vihjates zün

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. VII lk. 519.
2 zeal samas, lk. 521.
3 zeal samas, lk. 523.

mindale revolutsioonilisele kasvule. Tšernõševski ütleb, et ekspluateeritavad klassid ei tohi lasta mitte kellegi'll peale iseendi ja arvab õigesti, et revolutsioon peab andma võimu alamate klasside, põlluharijate, päri-li'ste ja tööliste kätte. Siinsohal tuleb lisada seda, et Tšernõševski näeb klassivõitlust ühiskonnas ja määrab sõi-hi'sellt, et klassivõitlus on ühiskonna edasiviiv jõud. See väide lõunab ühtlasi liberaalse ajaloolase Kavelini seisukoha, mis arvab, et enne reformi klassivõitlus ekus nagu vaibumud ja, et Tšernõševski ei osanud klassivõitlust veel määrata.

Proklamatsioon „Mõisa talupoegadele..." on tekitanud vaidlusi selles küsimuses, kas eri tel ajal Venemaal olemas revolutsioonilise organisatsioon või ei olnud. Nõukogude ajaloolane M. V. Netškina, artiklis „N. G. Tšernõševski võitluses revolutsioonilise olukorra loomise jõudude ühendamise eest revolutsioonilise situatsiooni aastail (1859 - 1861)[1] väidab, et revolutsioonilise organisatsioon on olemas juba tol ajal ole-

---

1 М. В. Нечкина, Н. Г. Чернышевский в борьбе за создание в годы революционной ситуации (1859 - 1861) „Вопросы Истории", nr. 7, 1953, lk. 57.

nemaal, nuna proulamatsioonni lõpus on täpsoolest Tšernõševskil sellene lause, „meie juba näeme, nuna on aeg ja nuna lutame välja üleskõnsu". Sellele Netšina väitele vaidleb vastu S. A. Pokrovski, samuti nõnnogude ajaloolane, artiklis „Tšernõševski ja Herzeni osast revolutsioonilise organisatsioonni loomisel",[1] selleparast ei saa veel praegu maatrjalidel vähesuse tõttu selles küsimuses võtta kindlat seisukohta, nuna küsimus on praegu veel vaieldav.

Klassivastuolude teravnemise tingimustes, revolutsioonilise situatsioonni olunorras, võttis Tšernõševski etsustava uursi valwa revolutsioonni ettevalmistamiseks. Rahwamassidel revolutsioonilises antüüsuses ja initsiatüüvis nägid revolutsionäärid - demokraadid etsustavat ajaloolist jõudu, mis on võimelne loonma nut, vaba ja võimast Vinemaad. Pideles halastamatut võitlust liberalismiga, wawatand revolutsioonilised demokraadid kõigis oma ajastu

---

1 С. А. Покровский, О роли Чернышевского и Герцена в создании революционной организации, „Вопросы истории", № 9, 1954, стр. 81-89.

usrindlikus inimestes pidevat armastust oma rahva vastu, usku oma võimetesse ja jõusse, valmisolekut anda kogu oma elu ennastsalgavaks võitluseks rahva vabastamise suure ülesande ust.

Usundes kindlalt vene rahva revolutsioonilistesse jõududesse ja lähtudes ülvastatud ülestõusu ettevalmistamise ülesandest, Tšernõševski ja ta mõttekaaslased pidasid nõiga omasens ülesandeks revolutsioonilise organisatsiooni loomise vajadust. Tšernõševski plaanide kohaselt pidi revolutsiooniline organisatsioon juhtima rahva võitlust vabaduse eest: „juhtijatena igas asjas peavad olema need inimesed, kes enamvähem on võimelised seda tegema edukalt, kes hästi seda tunnevad ja suudavad selle asetada oma mõtete ja võimete piiresse ülesandeks".[1] Ja määratis, et revolutsiooni saatuse otsustab rahvas ja sellepärast peab revolutsiooniline organisatsioon olema tihedalt seotud rahvaga, tuginema rahvamassidele.[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. VII, lk. 782.
2 Seal samas, lk. 790.

Sellepärast, arvas ta, peavad revolutsioonilise organisatsiooni loov segasusesse intelligentsiga muutuma ka inimesed lihtrahva hulgast. Tšartistlikus liikumise jõudu Inglismaal nägi Tšernõševski ka nimelt selles, et ta sisaldas endas „mammuse mid inglise lihtinimesi, nes jõudsid poliitiliste veendumusteni"[1] ja sūt on Tšernõševski tõlkinud vogemused ka oma maal revolutsioonilise organisatsiooni loomisens.

Revolutsioonilise demokraatia ideelisens tsentrumins oli ajakiri „Sovremennik". Tolle ajastu parima ja populaarsema ajakirja „Sovremennikus" agit-propagandistlik tähtsus oli uahtlemata suur. Ajakirja veergudelt uostis Tšernõševski ja Dobroljubovi hääl, us osasid isegi tsensuuri tingimustes levitada revolutsiooni ideid. Peale Tšernõševski ja Dobroljubovi uogunes ka teisi progressiivselt mõtlevaid inimesi „Sovremennikus" nüüdsed nagu N.V. Šelgunov, M.L. Mihailov, N.N. Obrutšev jt.[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. VI, lk. 91

2 vt. М. В. Нечкина, Н. Г. Чернышевский в борьбе за сплочение сил русского демократического движения в годы революционной ситуации (1859-1861) „Вопросы истории", 1953, nr. 7, lk. 57.

samal ajal Türnöjevsni loob suhteid progressiivselt meelestatud sõjavägelastega, viib ühisteridega. Pole vaatlust, et 1858. a. Türnöjevsni võttis enda peale ajakirja „Voennõi sbornik" toimetamise sellepärast, et tugevdada sidemeid sõjavägelastega. 1860. a. novembris ta ümber mindel ja püsiv grupp tema õpilasi ja mõttekaaslasi nagu ulpsel juba moonitud - Dobroljubov, Tšernõšev, Mihailov, Obrutšev ja N. Serno - Solovjevitš, mis oli revolutsioonilise noorte tiiv ja tegeles mitte üüsi revolutsioonilise agitatsiooniga tsensuurses ajakirjanduses, vaid tegi ka illegaalset tööd, mille peaülesandeks oli demokraatliku leeri jõudude ühendamine.[1] Revolutsiooni lähenemise tingimustes muutus üha mõeldamatuks revolutsioonilise organisatsiooni laiendamise ülesanne, ehk vaja luua sihtne mindel revolutsioonilise organisatsioon, millise suudaks ülistõusu juhtida. Millised suhted valitsesid tol ajal vahe pealinise revolutsioonilise vesuse. Venemaa

1 В. Ї. Засулич, Мирабо здесь ... , lk. 214

ressurss, mis noorendus Tšernõševski nimber ja Londoni ressurss, mis noorendus Herzeni nimber, vahelised suhted!

Vaieldamatult, Tšernõševski ja Dobroljubovi ühelt poolt ja Herzeni ja Ogarjovi teiselt poolt vahel olid tõsised ideelised lahkarvamised. Ja veel 1859–1860. aastal oli olnud Herzen lõplikult vaba mõttest lahendada talurahva küsimust rahuldaval teel. Ja nähtks selles, et revolutsioon on ainuke vahend talurahva täielikuks vabastamiseks ja pidas mitte vaasalgseks oma „Kolokoli" veergudel esitada revolutsioonilisi loosungeid[1]. Herzeni tõsisem viga oli see, et ta ka vaadeldaval perioodil ei osanud lõpuni mõista, et on vaja pidada järjekindlat ja süstemaatilist võitlust liberalismiga. Tšernõševski oma vaadetes revolutsioonilisele võitlusele seisis kaugel nõrgemal Herzenist ja mõistis, et liberaalsed illusioonid tohutult segavad Herzenit-revolutsionääri[2]. Herzenile näis, et Aleksander II võib mõningatel tahab hakata mingisuguses demokraatlikkuses tsaarius see-

---

1 „Вопросы Истории", nr. 7, 1953, lk. 64.
2 samas, lk. 65.

ter Suures, müstilisens „rahva tsaari" ues ajalo ära ostetavad annet nimed, annab rahvale maad ja vabadust ja tegutseb rahva nimel sellise otsustavusega nagu nimnagi Peeter I tegutses vanaaegsete bojaaride vastu.[1] Tšernõševski järeldas aga ei võinud leppida Herzeni liberaalsete nõudmistega tol perioodil ja 1859. a. juunis sõitis ta Londonisse, et aidata Herzenil üle saada nõukogudevastasest revolutsioonide nõksimuses. Sellel ajahetkel otsustati ka tulevase revolutsioonilise organisatsiooni programm ning taktika.[2] Herzeni nõrgi programmilisus ja eriti taktikaalsete vastuväidete puudumises nägi Tšernõševski Herzeni revolutsionäärid ja püüdis oma mõtteavaga aidata tal ületada read ja nõukogudevastased, tõusta tal võitleva revolutsioonilise demokraatia tasemele.[3]

Artiklis „Herzeni mälestuseks" märkis Lenin: Tšernõševskil, Dobroljubovil, Serno-Solovjevitšil, nagu esindasid just revolutsionääride-raznotšinetsite mõjupõlve, tuli kõigepealt võidelda nii Herzenile kui

1 vt. „Полное собрание", т. 7, 1953, lk. 65.
2 Sealsamas, lk. 60.
3 В. И. Ленин, Полное собрание..., lk. 254.

sid neid taganemist demokratismi juurest liberalismi juurde. Tõlke aus andes tuleb ometigi öelda, et nõigis Herzeni nõukunnistes demokratismi ja liberalismi vahel jäi demokraat temas süsni peale."[1] Revolutsioonilise situatsioon osutas uuri mõju Herzeni poliitilistle positsioonile. Pärast Jõrmõjevsni sõitu Londonisse, muutus „Kolokoli" agitatsiir küll radikaalsemaks, sügavamaks vendumumaks, uusjuures piiosa mängis siin revolutsioonilise meelsus ja talurahva võitluse tugevnemine maal.[2]

Jõrmõjevsni ja Obrodjubovi ideed ühelt ja Herzeni ja Ogarjovi ideed teiselt poolt, olid seemnetena kahuheliduses revolutsioonilise-demokraatia leeris eneses, vaidlustens uuenevate tendentsialiste süsimuste üle võitluses revolutsioonni est. 60-aastate revolutsioonilicte-demokraatide ideelise tasemel õigel hindamisel on vaja meeles pidada seda, et nad uuagi ei võinud saavutada sellist ideelist ühtsust, millise on

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 18. k. Tallinn, 1952, lk. 12.
2 vt. Вопросы Истории", nr. 7, 1953, lk. 57-70.

omane ainult proletaarsetele revolut-
sionääridele! Vaatamata tõsistele lahk-
helidele, Londoni vesmus vesetsas Ogarjovi
ja Herzeniga ja vene vesmus vesetsas
Tšernõševski ja Dobroljubroviga vaid-
sid süsteemi ühise müümuse eest – re-
volutsioonilise organisatsiooni loomise
ja relvastatud ülestõusu ettevalmis-
tamise eest.

---

1 С. А. Покровский, О роли Чернышевского и Герцена в создании революционной организации „Вопросы Истории", 1954, № 9 lk. 88.

III

Rahvuslik võitlus talurahva küsimuse revolutsioonilise lahendamise eest põhjast nõmmi

Manifesti avaldamine 6. märtsil 1861. aastal ei lõdvendanud ühiskondlikku pinevust, vaid otse vastupidi, maal teravnes olukord äärmuseni. Revolutsioonieelne situatsioon jätkas arenemist kõrgemas lüüs. Reformiga oli talupoegi petetud ja röövitud. Sellepärast „... revolutsioonilised mõtted pidid paratamatult üäärima pärisorjusliku talupoegade peades. Ja uui orjuse rajandid olid talurahva hului hii süsinud ja tuimans teinud, et nad polnud reformi ajal võimelised mitte millessii muuus peale ilusinute ülestõusude, õigemini üesi „mässude", mis polnud valgustatud mitte mingist poliitiliseet tead-

liimnest, nii oli ka tsaarivõimu Venemaal juba revolutsionäärne, nes hoidsid talurahva poole ja mõistsid murimuulsa „talurahvareformi" nagu nõutust, nagu armetust, nagu tema pärisorjuslikku iseloomu. Nende, tsaarivõimult vähese armuliste revolutsionääride eesotsas oli N. G. Tšernõševski", [1] kirjutas V. I. Lenin töös „„Talurahvareformi" ning proletariaadi ja talurahva revolutsioon." Ja tõepoolest, nagu Tšernõševski oma proklamatsioonis „Nõisa talupoegadele..." otse nägi nii ka talupoegadega toimiti: „vabastatud talupojad olid sunnitud mõisnikule maksma 1 rubla 10 kopikat iga rubla asemel, mida nad mõisnikule maksid pärisorjuslikku korra ajal." [2] Talupojad olid sunnitud kandma samu kohustusi nagu varemgi, aga ees ootas neid viletsus ja mõisnike orjus.

Reformile vastasid talupojad üha suuremate ülestõusudega.

Mitte ainagi Venemaal, kui mitte arvestada talurahva sõdu, ei saa-

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 17. k. Tallinn, 1953, lk. 93.

2 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, Т. X, Москва, 1951, lk. 114.

rutamud talurahva liikumise sel-
list tõusu. Ametlike andmete põhjal
on ainult 1861. aastal registreeritud
peaaegu 1200 talurahva ülekuulamist,
s.o. rohkem kui viimase 35. aasta
jooksul kokku enne reformi.[1] Eu-
roopa - Vinemaa 47 rubermangust
haaras liikumine 45 rubermangu.
Ka talurahva valitsuste vastu ei
jätnud mõjuta avaldamata ka
revolutsioonilise demokraatia
juhile Tšernõševskile. Artiklis „Kas
ei ole alamad mundatused?" (novembris 1861. a.) ütleb ta suure rõõmuga, et vene rahva elus läheneb „energiliste jõupingutuste ja suurte otsustuste" moment.[3] Artiklis „Kirjad aadressita"[4] ta märgib, et miljonite rahvamasside elatustase pärast reformi on tundmatult halvenenud. Tšernõševski sõnu näitab, et tõstavad talurahva massid, kes on võidud kõrvaldamatult ekspluateerimisest meelsasti võitlusele oma rõhujate vas-

---

1 vt. В. И. Ленин, Марксизм и Н. А. Серно-Соловьевич, Сочинения, 4. изд., т. 13, lk. 38.

2 Ei saanud ju teha.

3 vt. Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. VII, lk. 887.

4 Письма без адреса.

tu,[1] otsustavalt jäävad nõudma mut tõelist vabadust. Tšernõševski näitab edasi, et päriorjuslike talupoegade revolutsionääride väljaastumiste vahetu mõju all, laienebvabastusliikumise veel ja sellega liituvad elanike uued mihid, kes varem seisid eemal praktilisest võitlusest isevalitsuse vastu. „... Kõik- jal toimuvad nõukogurued päris- orjuslike talupoegade ja valitsuse vahel... Toimuvad streigid, mida ei saa vaadata pealt külmavereliselt. Mas- sid teisi seisusi-, nirjutab autor-, tun- nevad kaasa päriorjuslikele talu- poegadele!"[2] Nende teiste seisuste all Tšernõševski mõtles „rüği talupoe- gi, väikekodanlasi, kaupmehi..., kes ei saanud suuri tulusid bü- rokraatlikult korralt![3] Ta ütlus- tab alla ka seda, et ka mõisnike seas vanneb rahulolematus tsaari valitsusega, et valitsevad ülemid enam ei usu tsaarivalitsuse võimetesse pääs- ta neid mõõnaperast talurahva revo- lutsionismist ja ootavad paanikas rahva

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. X, lk. 114.
2 Samas, lk. 100.
3 Samas, lk. 97.

ülestõusu algust, „käia iseend ja ühis-
vanna nihid, eraldi valvast, värisevad
eeldetava lõpplahenduse ees."[1] Artikli
„Kirjad aadressita" tõttab Tšernõšev-
skit lõpliselt välja taluvalva revolut-
sioonist programmi, mida tsensuur
seda artiklit ilmse ei lasnud
avaldada, nii ehtlikuna oli see ar-
tikkel tsaarivalitsuse vihta näinud.
„Kirjad aadressita", mis oli nüüd
tsensuuri poolt vallatud, sattus
Karl Marxi nähtle veel käsikirjas ja
ta saavutas selle trükkimise Šveitsis.[2]
Marx ise väga hoolikalt muris selle
sisu ja on ainus hilisematest tööde-
ära vasutamud sellest artiklist
näiu veel vahend, mis näitasid
Tšernõševski sügavat arusaamist
oma vaatajaskonnast vene tegelikkusest,
vene ühiskondlike klasside antago-
nismist ja revolutsioonist möödapää-
matusest Venemaal.[3]

Tsensuurse ajakirjanduse tingi-
mustes pidid Tšernõševski ja Dobrol-
jubov, 19. veebruari 1861. a. talupoja mõtte-

---

1 N. G. Tšernõševski, Polnoe ..., T. X, lk. 92.
2 R. P. Konjuškaja, Izučenie K. Marksom social'no-ekonomičeskogo razvitija Rossii posle 1861. goda, „Voprosi istorii", 1953, nr. 5, lk. 35.
3 Seal samas, lk. 35.

tiun vastu võtma vaimulikega. Sellel vaimulikel oli vaadeldes sotsiaalses elus suur tähtsus: sellega Ajutöövalitsus ja tema poolt toimetatav ajaviiri „Sovremennik" püüpsutasid alla, et „vabastamine" jätumärmidis ei ole seda väärt, et sellest üldse rääkida. Võlda temast täit lätt tsumuri tingimustes oli täiesti võimatu, rääkida aga neutraalses toonis ei tasunud. Vaikimine oli „Sovremennikul" enamsoodi protesti ja demonstratsiooni vormius. „Jää ei taha lahendada talvuraiva küsimust nii nagu seda nõuavad tõde ja paljumiljonilise masside huvid; vähe sellest, te asetasite meid sellisesse olukorda, et me oleme ilma jäetud võimalusest võlda täie selgusega välja oma mõtteid, - sellistes tingimustes meil ei jää muud üle kui vaikida. Kuid ärge unustage, et meie vaikimine tähendab teie tegevuse otsustavat arutamist".[1] Siin väljendub „Sovremennik" vai-

---

1 „Sovremennik", 1861, nr. 3, lk. 398.

nimise sotsiaalne mõte.

Oodati, et autud momendid talu-valva teema leiab mindlalt jagel-dust „ Sisekaemuse ringvaatetes" mida Sõrnõsevski tegi igas ajakirja numb-ris. Midagi sellist aga ei olnud. „Ringvaate" autor alustab oma artik-lit sõnadega: „Teie, lugejad, ootate kindlasti, et mina räägin nüüd sellest, millest pasundavad ja laulavad praegu kõik ajalehed ja ajakirjad s.t. talupoegadele antud „ vaba-dusest". Asjata. Te eksite oma lootus-tes. Mulle isegi on selvav see, et te nii minust mõtlete".[1] Nende sõna-dega annab autor lugejaile mõista, et „ tsaari - vabastaja" ja reformi ülistajate vooriga ta liituda ei taha, aga räägida toimunud sündmustest täit -lõtt pole võima-like. Ka Lenin on hukanud „ Sor-remennikun" vaikimise tahtinud, ta ütles, et pärisorjuslikus Venemaa ting-imustes „... osasid Dobroljubov ja Sõr-nõsevski räägida tõtt, nagu vaikides 1861. a. 19. veebruari manifestist, või nüs

---

[1] „Современник", 1861, nr. 2, lk. 441.

välja naerdes ja häbistades tollaegseid liberaale..."[1]

Järnõševski ümber, nagu juba eelpool mainitud, koguneb revolutsioonilisteemigrantide ring. Kuid revolutsioonilise demokraatia juhid nägid selle organisatsiooni nõrkust ja said aru vajadusest selle suurendamisest, tugevdamisest, mis oleks tihedalt seotud rahvaga ja tuns süstemaatiliselt praktilist tööd selgitatud ülesõnne otsustamisel.[2] Talupoja lõunamise ühe tõusu ootel ja mindkas usus talupoja ülestõusu võimalikkusesse, revolutsioonilise demokraatia juhid asetasid endile ülesandeks luua enam tugevam ja enam laiem revolutsioonilise organisatsioon. Järnõševski ees seisis vaja ühendada kaasvõitlejate N. Obrutšovi, Serno-Solovjevitši, Selgunovi j.t.-ga tegi suurt praktilist tööd ühtse tugeva revolutsioonilise organisatsiooni loomise eest. Ülesanne oli väärmordselt raske.

---

1 V.I. Lenin, Teosed, 23. k., Tallinn, 1953, lk. 174.
2 B.P. Zebrin, Политические..., lk. 278.

Rasmus ei seisnenud mitte organisatsioonilises millistatuses, vaid osaliselt ilmnesid na mõningad idelilised ja tantsualised lähenemised üksikute revolutsionääride gruppide vahel. Jõrmõsevski oli suur revolutsionäär ja reaalne poliitik piidas võimalikuus revolutsioonilise leeri ühendamist ühistele eesmärkidele. Poliitilises võitluses, räägib ta, ei saa lähtuda abstraktsetest, teoreetilistest üldistustest; iga konkreetset probleemi on alati vaja vaadelda ja lahendada seoses teiste, enam tähtsate ühismondliku küsimustega.[1] Sellise mõtte avaldamisega Jõrmõsevski välja nimelt Nõukogude vabastusliikumise vaatlemisest ühtsena mõistmisest. Neis tingimustes, mil revolutsioonilised jõud elid väga nõrgad ja laialt pillatud, osas Jõrmõsevski hinnata iga võitlejat, tema tööd ja iseseisvat võitlust väsimatult nõugi revolutsioonilise elementide ühendamise eest.

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное собр. соч., т. VII, ст. 833.

Kõigi teostega Tšernõševski, nagu Lenin ütles, lõpetas tsensuuri ajad ja liberalismi hannibalid" mängib "vene tsenseeritud artiklitega vaenatavat tõelisi revolutsionääre".[1] Käänides "poliitilise partei" juhi" iseloomuomadustest näitas Tšernõševski, et vabadusjuht peab õppima tundma poliitilist taktikat, mis ta seda võimaldab, võib tuua partei vabanemise ajavalitsejate ja tsaarivõimuhoidjate võimalikult väikeste kaotuste valikuisel; poliitika, nõuab ta, peab olema poliitilist juhtide erialaus.[2] Tõeliste revolutsionääride tähtsamaks jooneks Tšernõševski ja Dobroljubov pidasid revolutsioonilist printsipiaalsust, järjekindlust. Tšernõševski on vorduvalt näinud revolutsionääride tihedast sidemest rahvaga, ülimuslikust edasiviiva jõuga, ennastsalgavast võitlusest rahva põhiliste huvide eest.

Ereda, unustamatu eluntseliste revolutsionääri kuju andis Tšernõševski oma romaanis „Mis teha?"

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 5. v., Tallinn, 1951, lk. 26.
2 N. T. Tšernõševski, Полное..., т. X 133.

Rahuetori isiuus. Rahuetori tüüpi revolutsionääridest, nende suurest osast rahvamasside vabastamise eest peetavas võitluses, ütjutas Tšernõševski: „Neid on vähe, uuid nendest puhuelo õitsele nõigi Iiiste ilu; ilma nendeta ta s.t. elu vaibuus, hapneus hoopis; neid on vähe, uuid naad laseraad nõigil inimestel hingata, ilma nendeta inimesed läubunsid. Suur on ausate ja heade inimeste hulu, aga selliseid inimesi on vähe ... nendest (revolutsionäääridest – U.V.) temib rahva jõud, nad on lüunmapanejate lüunmapanejad, se on mõa sõda sõal."[1]

Tšernõševski töö revolutsioonilise uaudri uasvatamisel ja ühendamisel andis oma tulemusi. Vaatamata üksiuutele lahuhelidele revolutsionääride seas, nõiu nad astusid välja süsi ühise jõuna, tunnistasid revolutsiooni vajalikkust isevalitsuslik-pärisorjuslikn uorra täielikuus hävitamisens.

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. XI, lk. 210.

Kuidas mujunes selle revolutsionääride grupi saatus, mis eksisteeris enne 1861. aasta 19. veebruari „Talupoja määrust"? Kas ta jätkas oma olemasolu 1861. a. lõpul—1862. a. algul formeerunud suurima revolutsioonilise organisatsiooniga päevast denabristi „Maa ja Vabadusega"? Ajaloolaste käsutuses olev faktiline materjal ei luba neile küsimustele anda täpset ja ammendavat vastust. Igal juhul paljust räägib see fakt, et ellujäänud revolutsionääride grupi liikmed N. Obrutšov, N. Serno-Solovjovitš j.t. alustasid tööd uue organisatsiooni loomise juures. Kuigi Tšernõševski ei mindud otseselt „Maa ja Vabaduse" keskuskomiteesse ega ta muidu organisatsiooni tegevusega, organisatsiooni juhtivad liikmed seisid lähedal Tšernõševskile ja jagasid oma üldist arvamust „Sovremennikuga".[1] Tšernõševski ideelisest

---

1 vt. B.N. Pomaranzeva, Mirovozzrenie ..., lk. 33.

innustajaks, elud ja selle organisatsiooni juhtius Tšernõševski õpilased Serno-Solovjevitš, Obrutšov j. t.

„Maa ja Vabaduse" juhtiv tuum otsustas oma põhiülesandeks võtta laialdase propagandistliku tegevuse arendamise talupoegade, sõdurite ja demokraatlikult meelestatud noorsoo hulgas, uurituda võimalusi revolutsioonilise määrangu ettevalmistamiseks, mis aitaks ülestõusu ette valmistada.[1]

1861. aastal ilmus „Kolokolis" Ogarjovi artikkel „Mida on vaja rahvale?" – „Rahvas vajab maad ja vabadust", selline vastus anti pealkirjas püstitatud küsimusele ja see sai „Maa ja Vabaduse" tegevuses programmiliseks dokumendiks.[2] „Maa ja Vabadus" osutas suurt tähelepanu üliõpilasnoorsoo kaasamisele revolutsioonilisele tegevusele. Üliõpilaste auditooriumidesse saatsid „Maa ja Vabaduse" juhtivad tegijad oma

---

1 V. N. Pomaneznõi, Nuprobrazzpesnue ..., lk. 40.
2 Sealsamas, lk. 43.

proua matsioone ja revolutsioonilist kirjandust, kuna revolutsioonilisselt meelestatud üliõpilased ega üha enam lütusid „Maa ja Vabaduse" organisatsiooniga.[1] „Maa ja Vabadus" pidas ka tihedat sidet Vene revolutsionääride emigrantidega - Herzeni ja Ogarjoviga. Organisatsiooni liikmed levitasid saadetud ja tuhandeid eksemplare nidena „Kolokoli". Herzen ja Ogarjov tervitasid organisatsiooni liikmeid, kirjutasid lõpus nende nimel järgmises tõõs: „Tervitame teid, vennad, ühisel teel! Me jälgime pidevalt iga teie sammu, naudime teie edusega ootame teilt teateid, armastusega anname neid edasi."[2] „Maa ja Vabaduse" tegevusega tutvustas Herzen „Kolokoli" lugejaid ja andis ühtsuse revolutsioonilisem võitluses. „Maa ja Vabadus" ühendas inimesi, kes olid andunud rahvale, olid mehised võitlejad. Nad mõistsid, et ilma laiade rahvahulkadeta, ilma

---

1 vt. В.М. Романенко, Мировоззрение ..., lk. 45.
2 А.И. Герцен, Полное собрание сочинений и писем, т. XVI, lk. 108.

üldrahvalikku ülestõusuta ei ole võimalik puurstada üksikuid rühmi ja üksikisikuid organisatsiooni juhtivad lõimed tugid nõu tihedate sidemete loomisus rahvaga ja rahva valgustamisus revolutsioonilistel ideedega.[1] Siit näemegi, et „Maa ja Vabaduse" plaanid ühtusid põhiliste osas täiesti Jõrnõševski plaanidega. Et „Maa ja Vabaduse" liikmed püüdsid laialdast ja tihedat sidet rahvaga, märkis Jõrnõševski, et „selliste inimeste (revolutsionääride - K.V.) lähenemine rahvale on juba toimunud."[2] Edasi aga ütleb Jõrnõševski, et tehtud on selles liinis veel väga vähe, on vaja edaspidi tugevdada revolutsioonilise intelligentsi töö rahva hulgas „... haritud inimesed juba võivad, mina tahavad, saada lähedasens rahvale ... Mitte mingeid erilisi tegusid selle jaoks ei nõuta: räägige talumehega lihtsalt ja sundimatult ja ta mõistab teid; tungige tema muredesse ja te väidate tema sümpaatia. See on

---

1 В.И. Ромашкино, Мировоззрение ..., lk. 60.
2 Н.Ф. Чернышевский, Полное ..., т. VII, lk. 889.

täiesti nurga alla jäävus, mis ise ammastab nähtust, ammastab mitte sõnades, vaid hingega."[1]

Nagu juba ülpool öeldud, pärast talupoegade rahutuste mahasurumist 1861. a. nõvadel, asusid Tšernõševski ja tema naaskõitlejad ettevalmistama ülestõusu 1863. aasta kevadeks. See täht-aeg seati tollaegse rahvusvahelise olukorraga, nimelt Poolas oli samal ajal revolutsiooni ettevalmistamine teoretsil ja Tšernõševski kirjutas, et 1863. a. on päris reaalne, et puhkeb suurem revolutsioonilaine Euroopas.[2] Ka Venemaal endas oli põhjusi revolutsioonilisem tõusuks, mimelt 1863. aastaks pidi lõppema talupoegade ja mõisnike vahel sättekirjade sõlmimine. Talupojad seisid sellele vastu, revolutsioonilised demonstraadid aga arvasid, et valitsus hakkab talupoegadele vägisi peale surnma, talupojad vastavad aga sellele ülestõusuga. Nüüd pidasid revolutsioonilised demonstraadid vajalikuks teha veelgi tõhusamat revolutsioonilist töö, kirjutada palju rahva jaoks

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. VII, lk. 889.
2 Sealsamas, lk. 930.

revolutsioonist lähenemisest, õpetades talupoegi ja sõdureid, lähendada sõdureid talupoegadele. Selge on, et Tšernõševski juhtimisel prides „Meie ja rahva" praktilist võitlust ülestõusu ettevalmistamise eest, seati jalule side üksikute rühmade vahel, loodi kontakt ka Poola revolutsionääridega, sest loodeti ju neid ja Poola ülestõusude toetusele.

Revolutsioonilise propaganda tegemisest tööliste ja talupoegade seas ning sõdurite hulgas uuritati põhjalikult, millele pärast riimased ka valitsuse poolt varsti suleti.[2] Võib veel tuua mõningaid teisi fakte, mis iseloomustavad Tšernõševski väsimatut võitlust talurahva üksikute revolutsioonilise lahendamise eest pärast reformi. Näiteks ta organiseeris salajase trükikoja Venemaal, mis trükiti revolutsioonilisi proklamatsioone. Tšernõševski isiklikult võttis osa Venemaal välismaise revolutsioonilise

---

1 Pühapäeva rahvid olid rahvid täisnaarmuile, mis tõstsid pühapäevadel ennerevolutsioonil algul Venemaal ja nende ülesandeks oli anda erialaseid haridust mujaosunatele ja väherikjaosunajaile.

2. Vt. B.N. Pomaarenno, Ahpolozzpeune, .., lk. 60.

ning ajakirjanduse levitamisest. 1862. a. jaanuaris Tšernõševski ja tema sõprade initsiatiivil organiseeriti Peterburis male klubi.[1] Male klubis ei mängimud otsustavat rolli male, vaid see mängimine omamoodi varjatud kohtumispaigana autüüpsetele põrandaalustele revolutsionilistele tegelastele. Siin käisid ka paljud üliõpilased, eeskätt need vaadetega ning arvamused, ohvitserid, pedagoogid, nii et Tšernõševski ümbruses koondus mitmekesine progressiivset ideoloogilist mõju revolutsionilisselt meelestatud segaseltskonnale intelligentsile.

Kuid male klubi tegevust jälgisid tähelepanelikult ka III osakonna agendid ja tsaari vorraldusel mitmed peagi ka see revolutsionilise demonstratsiooni punct.

Juba 1861. a. sügisest alates, mõnes politiilise olemuse teavitamisega maal tegemas spionaaži Tšernõševski järgi, kelles tsarism tundis

---

1 Vt. B.M. Romanenko, Мировоззрение ..., lk. 50.

hästi ära esrindlike vabastuslike ideede kandjat. Isaarivalitsus tahtis maha suruda mitte üksi talupoegade rahutused, vaid igasugused vaba mõtte arenemise ühiskonnas. Juunis, 1862. a. ruletti 8 kuues „Sovremennik". Leiti ette-nääne ka Tšernõševski arreteerimisest, mille järel Herzen ja Ogarjov saatsid Venemaale ühe inglise naisbaptisma teenistuslasega Peterburis rea kirju, mende hulgas ka Herzeni kiri Tšernõševskile ettepanekuga anda välja „Sovremennikut" välismaal.[1] Kirjade saatmist sai teada III osakonna agent ja teatas sellest. Kirjade toojat arreteeriti, kirjad võeti ära ja algasid arreteerimised seoses nende uut „Londoni propagandistidega."[2] Et kirjades oli ka Tšernõševski nimi ära mainitud, siis 7. juulil, 1862. a. arreteeriti esmajärjekorras tema. Hiljem Tšernõševski ise ütles, et tema arreteerimine oli lahutamatult seotud

---

1 vt. Ш. Ф. Чернышевский, Н. Г. Чернышевский, Москва, 1955, lk. 432.
2 sealsamas, lk. 433.

sündmuste käiguga, klassivõitluse arenguga Venemaal: „... Ma teadsin, – ütlevat ta, – et mind jäälitatakse ja väga hästi jälitatakse."[1] Revolutsioonilises töös näitas Tšernõševski üles tohutut konspiratiivsust, ta jälgis ise pidevalt, et arreteerimise juhul ei leitaks tema juurest midagi reetvat. Tegelikult formaalseid aluseid tema arreteerimiseks ja süüdistamiseks valitsusel ei olnud, juriidiliselt seisukohast vaadates, ei vogu protsess võltsing. Kuid tsarism saavutas mida tahtis, revolutsioonilise demokraatia juht oli isoleeritud.

Ehmi Tšernõševski arreteerimisega revolutsioonilised jõud vaatasid oma organisaatori, jäi ta süsi vende ideelises juhtimises ja inspiratsioonis. Algul arreteeritud Petropavlovski mündluses, hiljem asumisele saadetud Siberis, ta jätkas oma revolutsioonilist tööd, ühendas teoseid, millis mitmes valdvast revolutsioonile ja algitas revolutsionääride vende ülesandeid. Ta oli vogu

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. XIV, Москва, 1949, lk. 496

oma hingega revolutsionääridega, oma rõpradega, nn nihilisid vabaduses. Ise ta aga das selle mõttega, et revolutsion on vinemaal möödapääsematu. Sama ideed vammavad ka tema teoseid, mis ta nimetas Petroparlovsui mindluses vangis ollus - „Autobiograafia" ja romaan „Mis teha?" Kirjanduslikus loomingus Tšernõševski lähtus oleval ainumese tõmbel jäänud revolutsioonilise võitluse vormi ja ta osas seda surnepäraselt ära vasutada, ta ütles ise, et „nimetada - tähendab elada".[1]

Romaanis „Mis teha?" näitab autor oma kaasaegse ühiskonna klassivastuolusid. Kutsudes üles talunaiva revolutsionile, puudutas autor romaanis neid põhilisi küsimusi, millised ertasid kõiki vene inimesi. Tema romaan andis lugeja mõtetele suuna, äratas püüet tegutsemiseks, võitlevat aktiivsust, õpetas vene inimestele mehisust. Tšernõševski andis romaanis nute

---

1 Н. Чернышевский, Чернышевский в Астрахани, Астрахань, 1952, lk. 91.

inimeste tüüpilised nujud. Oma vaenglaste Lopuhhovi, Kirsanovi, Vera Pavlovna, aga eriti Rahmetovi nujuga Tšernõševski näitas seda uut, mis algas sündis Venemaa ühiskondlikus elus. Vastates küsimusele „mis teha?", mutsub Tšernõševski radikaalsetele revolutsionääride. Edumutselise revolutsionääri Rahmetovi nujuga Tšernõševski asetas rene revolutsionääride ette concreetsed ülesanded: töötada rahva hulgas, propageerida sotsialismi ideid, narastada ennast revolutsioonilise võitluse jaoks, valmistada ette rahva ülestõusu.[1] Romaanis „Mis teha?" arendab autor mõtet, et asi ei seisne mitte üksikutes revolutsionääride; ta näitab oma eeltsimeestele vabaduses, et tema ja teiste revolutsionääride areteerimine ei pea ega tohiga peatada relvastatud ülestõusu ettevalmistamise töid, seda tuleb jätkata veelgi suurema innuga.

Küsni Tšernõševski areteerimine

---

1 Н. Богословский, Н.Г. Чернышевский, lk. 502.

halvas revolutsioonilisi jõude. Katalu-
valva hüüumine oli maha surutud
ja unahanes müresti; oli purustatud
ua poda ülestõus; 1864. a. lõpetas
oma eksisteerimise 1860-aastate suurim
revolutsiooniline organisatsioon „Maa
ja vabadus". Liberaalide reetlikkus
ja nõrkusleppe poliitika vergenda-
sid tsarismi võitlust revolutsioo-
nilise hüüumisega.

7. veebruaril 1864. aastal, langetas
senat Tšernõševski suhtes suhtumi-
se, mille alusel ta saadeti 7-aastaks
sunnitööle ja edasi elama asumisele
Siberisse.

Vangistamine Tšernõševski algul
Petropavlovski kindluses, peitmine
teda kaugele Siberisse sunnitööle
ja asumisele, ei saanud tsarism
teda isoleerida revolutsioonilisest
hüüumisest, ei suutnud ka mur-
da Tšernõševski võitlustahet ega
nõigutada tema revolutsioonilisi
veendumusi. Tšernõševski ideed, tema
teosed, etendasid endiselt aktiivset
osa ühiskondlikus võitluses.

1867-1871. a. nii Tšernõševski ehi suhtel Aleksandrovski tehases Siberis, kirjutas ta oma tuse suurepärase romaani „Prolog". Loodes romaani välja anda välismaal, üritab autor siin avameelselt, täie häälega välja näha oma poliitilised vaated. „Prologi" kirjutamine omas suurt ühiskondlik-poliitilist tähtsust, kuna ehi põhiliselt Tšernõševski revolutsioonilise väljaastumise ühes osas. Tema ennastsalgava võitluse jätkuus vene revolutsiooni est. Romaanis näidatakse teravat poliitilist võitlust ühiskonna vahe leamise jõu-mõisnike ja talupoegade vahel, 60-aastate revolutsioonilise situatsiooni küpsemise perioodil.[1]

Peaidee romaanis „Prolog" on summatud liberaalide, nii vahva halvimate raamlaste vastu. Autor annab liberaalide programmi hävitava kriitika, mis on vahva petmise programm.

---

1 Н. Н. Трофимов, Жизнь и творчество Н. Г. Чернышевского, Ленинград, 1953, lk. 34.

Tuine lõõr romaanis antause päris-
orjusele. Mõisnikud on nisukesed
röövlid, halastamatud rahva rõhu-
jad, selgub romaanist. Lugeja sil-
me ees möödurvad päriskorjuslike
talupoegade julma ekspluateeri-
mise pildid. Autor näitab talu-
poegade õiglast ülekohtu mõis-
nike vastu.

Romaanis on antud 60-aas-
tate revolutsionääride tüüpilised
kujud. Volgin, Levitski, V-olgina,
L-ubolovski on suurepärased ini-
mesed, sellised nagu Rahmetovgi.
Nad on pühendanud oma elu
võitlusele revolutsiooni eest, rah-
va ja rodnumaa õnne eest. „Pro-
loogis" Tšernõševski näitab, kuidas
Volgin võitleb põrandaaluse revo-
lutsioonilise organisatsiooni loomi-
se eest ja püüab välja töötа-
da poliitiliste vaadete ühtsust.
Romaan üldiselt kannab au-
tobiograafilist iseloomu. Roma-
ni peaangelase Volgini kujus on
rehastunud Tšernõševski enda
iseloomujooned, Levitski-Tšernõševski

lähima sõbra Dobrolübovi joonel, Volgina kujus on autud autori abiteaasa O. S. Tšernõševskaja iseloomujooned.[1] Vastaseri kujudest kõrvuti isikus on aga ühendatud 50-60-aastate liberalismi - professor - ajaloolase Kavelini isik, millest V. I. Lenin mõjutas, et ta oli „üks vastikumatest liberaalse juhtumuse tüüpidest".[2] Ka paljud teised teose tegelased on Tšernõševski naaberegaste prototüübid. Romaanid ülespuhtatause alla just valvur võidu möödapääsematust ja mitmetause vahva masse revolutsionääride. Tšernõševski vaatleid ümbritsevale talupoegade „vabastamisele", talunahva saatusele pärast reformi väljendavad vaidlelt Volgini mõtted. Volgini arvates revolutsion tuleb mindlasti. Ta avaldab veendumust maa revolutsionäärlikest ühiskonnakorraldamisest ja sellise korra loomisest, „et valvas elus nõige peremees, iga ühenus oma allums ühiskonnonnale

---

1 Н. Г. Чернышевский, Пролог, Москва, 1957, Примечания, lk. 456-457.
2 V. I. Lenin, Teosed, 18. k. Tallinn, 1951, lk. 13.

ning kohus olnu õiglane ja võimalele ühesuguse ja, et neegri ei ju[l]gnu talumehega halvasti ümber käia, et ei olnu peaaraha ega nenutitus võtmist."[1] Valgin on õigati talumaluna kuvide eest võitleja, ta räägib: „Olnu vabaaalne, mui talupojad saamsid maa seda välja ostmata. On vahe, kas asi ühiselt ära võtta, või seda talle jätta. aga mui võtta temalt selle eest maasu-süs üksnõus. Meie partei nava läheb progressistide navast kahnu ainult selle poolest, et ta on lihtsam, lühem. Sellpärast on ta õigi parem. Vähem viivitusi, vististi ka vähem vaevnav talupoegadele. Se talupoegnellel on raha, ostab endale maad, nellel raha ei ole-seda ei maasa omesti nahustada maad ostma. See ainult laastab neid. Väljaostmine on sama mis ostmine. Kui õlelda tõttvabastatagu nad parem ilma maata."[2]

Valgini mujn jätab lugejale tõesti

---

1 Н. Г. Чернышевский, Пролог, lk. 259
2 vt samas, lk. 247

unustamatu mulje, temas uehastu-
vad XIX sajandi 60-aastate vene revo-
lutsionäärri parimad jooned. Ka
teistes tegelastes on autor talletanud
mindla sotsiaalse grupi iseloomuli-
mud jooned ja need mujnd on
täiesti tõepärased. Lenin nime-
tas romaani „Prolog" poliitilise
lühnmise sriilise idulise väärtu-
se dommendrius.[1]

Oller fiberis nunitõel ja asumi-
sel on Tšernõševski endiselt veendu-
mud, et ainult valvva revolut-
sioon võib tuua „lihtsa inimestele"
vabaduse ja materiaalse heaolu.
„Üldistades 1859 - 1861. a. revolutsioo-
nilise situatsiooni nõgemusi teeb ta
järelduse, et mitte süühilised üu-
sinud talupoeg valvva vahutused, mi-
da tsaarivalitsus seab vargsti
maha suruda, vaid võimas rah-
va revolutsioon viib tsaarivalit-
suse unustamisele ja mõistmine hä-
vitamisele. Kõik need mõtted lä-
bivad tema asumisel mõjutatud
romaani „Prolog". Revolutsiooni mõõ-
dapäärsemattusest mõjutades üteb ta:

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 17. k., lk. 92.

"1830. aastal tõmmatakse ainult Läänemere - Saksamaa rohkem; 1848. aastal haaratakse Viini ja Berliini. Selle järgi etteustades tuleb arvata, et järgmine võrd ta haarab Peterburi ja Moskva".[1] Lühijuures on vaja ära märkida, et sündmuste arenguga 70-ndate lõpupoole s.t. teise revolutsioonilise situatsiooni küpsemise momendiks (1879-1880. a.) põhimõtteliselt, nagu näitavad tema kirjad ja teised materjalid, üha rohkem tähendas revolutsiooni lähenemiseks Venemaal.

Põhimõtteliselt oli ilma ja alati rohkem võimalik veenduda rahva võidus. Lühijuures on huvitav vaadelda tema filosofiliste vaadete arengut allegoorilise sõõlega näidendist.

Ema ahvitseb (kelle all autor mõtleb isevalitsust) pühab, tühamisest ema naist (Venemaa). Ohvitseri majast läheb mööda vaese liberaalset härrast ja mudelevad pühatud naise hädaniisa. Här-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Сочинения, т. XIII, Москва, 1950, lk. 244.

rad jooxerad majja, et päästa ehwrit. Wana Teener (rahwast sin mõeldakse) jutustab kõigest härra-dele ja palub midagi wälja mõelda „proowarese" (Wenemaa) päästmiseks. Liberaalid arwaldawad paharmeelt, wastupanda matult tuleb liberaalne jutt sellest, et despotismi aeg on läbi, et on seadused mis ei luba sellisteid korralagedusi. Nad pöördwad selgituse saamiseks ehwritseri poole; mnid see näitab neile pütsa ja liberaalid rooiwad hirmuga laua alla.[1] Ehwritser jätkab aga naise pünamist; pärast nähes liberaalide olandlikkust annab neile soowingu mängides wüna. Liberaalid saatwad warimustesse, nad laulawad türanni auus müdulaulu ja mni teener teeb neile ettepaneku eralduda türannist, liberaalid neeldwad. Siis teener, haaramud nepi, tungib ootamatult ehwritserile uallale ja ajab ta „proora" majast wälja. Samas tor-

---

1 В. Я. Зебрин, Политическое ... , lk. 296.

mavad liberaalid embama vapvat teevit, kipitsema tema es. loetes, et teener liitub nendega. Kuid vapper teener, kävitamud türanni ühe hoobiga lööb lahun na liberaalidest sõnadega: „Ah, tüü, vabastajad!" [1] Lühidalt ja selgelt on ära öeldud tsarismi olemus, liberaalide vaheneelsus ja valvur osa nende üüngi kävitamisens.

Ise Jõrnõševski oli mindalt vendumud, et elab revolutsiooni ja võtab sellest osa. Ta kirjutas oma naisele Olga Sonnatornale 12. jaanuaril 1871. aastal: „Vaene vene valvas, vaene saab tal elma sellest valvastatud vonnipõrnes, mis tulemus on talle vasuline. Ja siis, minu sõber, on valvale vaja õigust. Mina pole enam noor, mis pea meeles: meie elu kinnga on veel es." [2]

Ka siberis jäi Jõrnõševski tsaarivalitsuse leppimatus vaenlasens. Vaatamata sellele, et 1870-aastal täitus nunitöö elem tähtaeg ei elnud teda va-

---

1 В. А. Зайцев, Политические ..., lk. 237.

2 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. XIV, Москва, 1949, lk. 505.

bastatud ~~toda~~ õigusega, elada vabalt valitud kohas. Detsembris 1871. aastal Tiirmõisivsi saadeti kaunudi elolastisse Viljuisussi.[1] Tema saatmine Viljuisussse oli tsarismi plaani realiseerimine - füüsiliselt hävitada suur revolutsionäär. Elamistingimused siin olid väga rasked. Viljuisu asetses 710 versta kaugusel raudteest, ebaterviseliud soisel alal. Posti toodi siia 1-2 korda kuus. Talv, mis kestis ligi pool aastat, oli väga tugevate külmadega. Tiirmõisivsi elumorteriis oli niiske ja pime kamber, kuhu sai väga halvasti ja meditsiinilist abi üsutamud talle veegi. Siin üldmud tal sellegagi väänida, sest teisi revolutsionääre siin ei olnud. Tugev oli aga politsei järelevalve. Sellistes rasketes tingimustes tuli tal elada 12 aastat.

Siin tiigi tsaarivalitsus natse sundida Tiirmõisivsit nummardama oma ukset pead tsaari ees. 1874. aastal võitis Viljuisussse kõ-

---

1 К. Ерунаковский, Н. Т. Чернышевский ..., lk. 23.
2 Skalsamas, lk. 23-24.

Siberi sõdurad - kubermeri adjutant Vinnikov, kes tõi Tšernõševskile valmistatud armuandmise palve, milles Tšernõševski oli vaja ainult alla kirjutada. Tsaarivalitsuse plaanid aga ei läinud sõna läbi. Tšernõševski võttis tasuti, luges selle rahulikult läbi ja andis siis Vinnikovile tagasi, ise öeldes: „Millest ma peaksin armu paluma? See on süsinimus... Mulle näib, et mind on nüüd asumisele saadetud ainult selleпärast, et minu pea ja poliitsei šefi Šuvalovi pea on erinevalt ehitatud, aga kas sellest tõesti on vaja paluda armuandmist? Tänan Teid väga selle eest... Palve esitamisest mu loobun...[1]

Ka nimed dutingimused Vilnjuisis ei suutnud murda suure revolutsionääri kaljukindlat tahet, võidelda elu lõpuni oma põhimõtete eest. Tema viimased kirjutised on, vaatamata täielikule isolatsioo-

---

1 Н. Чернышевский, Н. Т. Чернышевский..., lk. 24.

nile, endiselt läbi imbunud reipuse ja uudsa vendumusega tulevikus. Ja tõetas sün palju, mis d teades, et tema tööd ei lähe tsensuurist läbi, põltas ise näiu sirjutatu. „Mina-, sirjutas ta-, elan ettevaatlikult, tehes asjatuses igasugused kuuramised ja pükimised enda järel." 1 Mõningad ajalookased on arvamusel, et Tšernõševski kirjutuses muutus reformistlus ja radus ära tema revolutsionilisus. Küsimuses on vaja rangelt silmas pidada, et oma kirjades Siberist, pidi Tšernõševski arvestama nõige karmima tsensuuriga; sagedi ta kirju hoiti kinni ega lastudni nõini omasteni. Kui Tšernõševski tahtis juttlustada reformistlikest ideid, millest oli ta siis vaja uarta tsensuuri? Oma sirjades ta ju ometi pideralt püüab alla uriipsutada, et oma vaateid elule ta muutnud ei ole ja usub sügavalt paremasse tulevikku. „Minevikus on näiu hea...,-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное ..., т. XIV, ст. 630.

kirjutab ta oma naisele 1873. aastal nelja nädala eest, - miljonid elavad sellistes ruumides" [1] ; "... ostame, ja elu mõtet, et tuleb veel mõnge paremat aega" [2].

1883. a. sügisel, elund üle 19 aasta Siberis surmatööd ja asumisel, viidi taani koos Jürmõisavalu üle Euroopa-Venemaale ja seejärel üle asumisega Astrahanis.

Siberist tagasipöördumise ajaks oli vene sotsiaal- majanduslikus ja poliitilises elus toimunud suured muudatused. Pärast 1861. a. reformi, vaatamata päriskorjuse jäänuste säilimisele, toimus tööstuslikus kapitalismi arenemine küllaltki kiiresti. Kasvasid vabrikud ja tehased, ehitati raudteid. Oli vaevumas üle kapitalistlikus ühiskonna klass - tööstuslik proletariaat. Kapitalismi areng toimus ka külas. Toimus kiire talupoegade mõistumise protsess. Enamik jõukamatest talu-

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. XIV, lk. 525.
2 Slalsamas, lk. 521

pregadust terviks kodanlik ladvik, küla-
kodanlus. Teisalt aga vanas talunaises
kaotamine, eraldus nüüdisaegsemast,
lagunes patriarhaalne nüüdisaegsemast.
Tekkis esile uus tüüp sotsiaalseid
vastuolusid, uusaasta proletariaadi
ja kodanluse vahel. Töölisi ühendab
ühiskondlikult vaene. Esimesed mün-
me aastat pärast päriorjuse kao-
tamist ei ühtsed mingeid töölis-
naiste seadusi, tööpäev piirdus 13-15
tundi päevas, palu aga seevastu
väga madal.[1] Juba 1870.-80-aas-
tatel algas töölisrahvast võitlus ka-
pitalistide vastu. Ilmusid revo-
lutsioonilised töölistest ringid, ka
hamasid ühinemas esimesed marx-
sistlikud ringid.[2]

Liberaalid ja liberaalsed narod-
nikud püüdsid näidata, et Jõe-
nõjevski pöördus asjalikult tagasi
löödud inimesena, müstiselt
nõrgana ja mahajäänuna. Nad
väitsid, et Jõevnõjevski oma lu
viimastel aastatel eluus nagu
vaatamata rõgastuse sidume

---

1 История СССР под ред. М. В. Нечкиной, Т. II, Москва, 1954, lk. 600.
2 samas, lk. 606.

tegelikku eluga ja ei ole enam nõlvu-
like teadusliikumus ja publitsistlikumus
tegevuseks. Tšernõševski ise ütles oma
esimestest kirjadest pärast tagasitu-
lemist Siberist väljendas rahulole ma-
tust nendega, mis temast „ võib-olla
mõtlevad: „... ta on väsinud; ta on
mahajäänud elust; ta ei ole enam
millenski võimeline.““[1] Tšernõševski
tolle aja tööd, kirjad, samuti naas-
võitlejate mälestused räägivad sel-
lest, et ta tundis elavat huvi
naasaja ühiskondlik-poliitilise
elu jooksvate küsimuste vastu
ja püüdis neisse sügavalt sisse
elada. Kõige enam aga huvitas
teda semstvo asutuste töö, millest
pidid paranema rahva haridus-
liikumise alused, lahendama tervis-
hoiu alaseid küsimusi, levitama
talurahva hulgas laialdaselt agro-
noomia-alaseid teadmisi jne. Ta
tundis huvi, kõndis lähedastelt ini-
mestelt seletusi ja väljendas oma ra-
hulolematust liberaalide tegevusega semst-
vo asutustes.[2]

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное собрание сочинений, т. XV, Москва, 1950, lk. 412..

2 vt. Н. М. Чернышевская, Н. Г. Чернышевский в Саратове, Саратов, 1952, lk. 178-179.

Ja väga armastas vestelda talupoegadega, päris nende elu-olu üle jne. Kuhu ta ei vaadanud, nägi ta enda ümber rõhumist, ebaõiglust ja rahva viletsust.

Tšernõševski tahtis neid tegutseda, tal oli jõudu selleks, mida ise valitsus tegi nõnda selleks, et jätta ta ilma võimalusest aktiivselt osa võtta ühiskondlikust elust. Tsarism jälgis iga tema sammu. Liberaalsetele ajakirjadele, ajalehtedele ja mundele väljaannetele olid võõrad revolutsioonid ideed, sellepärast oli ka Tšernõševski demokratism neile vaenulik. Tšernõševski räägib oma kirjades tihti perioodil, et ta oli ilma jäetud võimalusest punduda oma töödes ja artiklites jooksva ühiskondlik-poliitilise elu küsimusi[1]. Tšernõševski elumoorva traagilisus seisnes ka selles, et ta oli ümbritsetud inimestega, kes poliitiliselt olid talle täiesti võõrad.[2]

---

1) vt. Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. XV, lk. 729.
2 vt. samas, lk. 730.

Kõigile raamatuta oli Tõnnõsiverni endiselt printsipiaalne ja täis väitlusraimu. Talle pakuti tõlkida romaanituid, mida ta valdus nendest, millistes sisu räägis vastu tema tõekspidamistele. Ja pigem uuendatas rasket materiaalset olukorda, mis läks vastõõlekiberaalsete ajalehtede ja ajakirjade toimetajatega, vastu oma poliitilisi veendumusi. Ja jälgis piderelt ka tööliste elu ja ironiseeris liberaalide püüdlusi näidata „vabrikantide head suhtumist töölistesse“[1]. Seda näitab fakt, et nii tõõdes päärast Siberist, kui ka vestlustes Tõnnõsiverni ei pruudutatud enam mida uuendada. Ainult vaevalt küll ta osas lahti mõtestada päärast reformijärgse Venemaa vastuolusid, mõista proletariaadi revolutsioonilist osa.

Tõnnõsiverni häda, mitte süü, seisnebki just selles, et ilma fakji aastaid isoleeritud vene tege-

---

1 И. Г. Церетели, Полное ..., т. XV, lk. 619.

likumusest; ellu asumisel Astrahanis politsei karmi järelvalve all, ta ei võinud oma elu viimastel aastatel aru saada Venemaa sotsiaalmajandusliikumist edasiarengust, tutvuda marksistliku mõjandusega, vene marksistide tegevusega, mõista tõelisulassi osa revolutsioonis. Kuid Tšernõševski jäi järjekindlaks revolutsioonilisuse demokraatias ja materialistlikus. Olyjentüvselt ta aitas vene marksistlike rendede võitluses narodniikute ja liberaalide vastu, sest ta näitas ära palju miljonilise vene rahvalise talurahva osatähtsuse revolutsioonilises liikumises. Kahtlemata seisis Tšernõševski ka pärast asumise aastaid revolutsioonilistel positsioonidel ja suhtus endiselt sallimatult liberalismi, oma ideoloogias, programmis ja taktikas.

29. oktoobril 1889. aastal, N. G. Tšernõševski surii Saraatovis, mulus ta saabus mõned nädalad enne surma.[1] Ja ei annud nagu oma jõu,

---

1 vt. Н. М. Чернышевская, Н. Г. Чернышевский..., lk. 171.

suure mõistuse, energia ja üldse
nagu ehk talvuahva vabastamise
ja vene revolutsioonni ettevalmista-
mise suure ürituse ees.

Lõppsõna

Venemaa sotsiaalmajanduslik areng XIX saj. 50. aastatens, uute ja vanade tootmisviiside vahelise konfliktide äärmine teravnemine – määrasid ära uute usundlike ideede ja teooriate hädavajaliku ilmumise. Ilma uute ideedeta, ilma neid organiseerivat ja mobiliseerivat toimeta oli võimatu vanade feodaalsete tootmissuhete häviitamine ja uute kapitalistliku tootmissuhete loomine. Revolutsioonilis-demokraatide ideed ja revolutsioonilise tegevus väljendasid neid usundlikke mõtteid, millised pidid etendama mobiliseerivat osa Venemaa revolutsioonilise liikumise teisel – vodanlik demokraatlikul etapil.

Nikolai Gavrilovitš Tšernõševskile

elu suurimaus tõsus eli võitlus talurahva revolutsiooni eest, millis ta nõgi aimuest vahendit mõa revolutsioonilis-demokraatlikuks ümbermoraldamiseks. Põrnõõvsui propaganuis oma revolutsioonilisi ideid, arendas võitlust nende ellu viimise eest, võigi revolutsioonilis-demokraatlike jõudude ühendamise eest, valuva ülestõusu ettevalmistamise eest. Tema ideed ja võitlus, mis väljendasid valuva hõida ja viletsust, olid 1859-1861. a. revolutsioonilise situatsiooni tähtsaimaus elemendius, ühes tähtsaimaus faktoriks, mis määras ära Vinemaa ühismondliku arengu progressiivsuse.

Võimsaus vahvaus Tšernõševsui võis eli ajaviiri „Sovremennik" - revolutsioonilise demokraatide võitlusorgan võitluses Vinemaa ümbermoraldamise eest. Tšernõševsui tuvod, mis ilmusid „Sovremenniku", uutsusid võitlusele, autõõvsule ühismondliuule tegevusele, õratasid ja vaastasid revolutsionäärideorganisatsioonide võitlvat hinge, vastasid neis mehisust, julgust ja andumust revolutsioonile. „Sovremenniku" eli revolutsioonilise võitluse lipuus tsaa-

ri isvalitsuse vastu. Tšernõševski ja tema võitlusmaaslased põhjendasid revolutsioonilise demokraatia võitlusprogrammi ja taktikat: ainult vägivalla teel võib valvas hävitada mõisnik-päriorjuslasta korra ja viia Venemaa avarale majanduslikul, poliitilisel ja kultuurilisel progressi teele. Tšernõševski paljastas liberaalmonarhistlikku leeri ideoloogia ja vastandas sellele oma demokraatlikud revolutsioonide teooria. „... Revolutsioonäärid, - märkis V.I. Lenin, - etendasid väga suurt ajaloolist osa ühismonarhilises võitluses ja nõigis sotsiaalsetes vormides iseäranis süü, mis need vormid väsid otseselt ainult poolikutele reformidele. 61. a. revolutsioonäärid jäid üksikuks ja said näiliselt täiesti lüüa. Tegelikult olid just nemad selle ajastu suured tegelased ja mida kaugemale me sellest ajastust emaldume, seda silmaga nähtavam on teoorsete liberaalsete reformistide tühisus ja armetus."[1]

Revolutsioonilise jõudude nõrkus, proletariaadi puudumine olid selles põhjustens, miks 1859-1861.a. revolutsioonilise situatsioon ei vaevanud üle revolutsioonius,

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 17.k. lk. 97.

60-ndate aastate reformid jäid reformideks, millest lihtrahval ei olnud mingit kasu. Kuid ka see edusamm - päriskorjuslikus vaates vaatamine, milline vaatamata tõsiste päriskorjuslike jäänuste säilimisele aras kapitalismi küll arenemise tee Venemaal, proletariaadi arenemise, kes hiljem astus üldrahvalikus võitluse etteotsa - sai võimalikuks ainult 60-ndate aastate revolutsioonilise võitluse tulemusena, mille juhtius oli Venelaid bolševikkide Põrnõjevsii.

Põrnõjevsii viga seisnes ainult selles, et mahajäänud päriskorjuslikus Venemaa tingimustes ei osanud ta mõista proletariaadi ülemaailmset ajaloolist tähtsust ja sellepärast ta püüdsi ainult talurahva revolutsioon teel ruumtada päriskorjuslik-tsaristlik kord Venemaal ja ainult külanõukogude kaudu jõuda sotsialismi. Kuid oma revolutsioonilise tegevusega, oma võitlusega talurahva vabastamise eest ta avaldas suure idulist mõju Vene edasindlikum kultuuri ja vabadusliikumise arenemisele. Põrnõjevsii ideed ja võitluse edasiminekud vastasid täie sagedõlve revolutsionäärse meie meel. Põrnõjevsii revolutsioonilise

tegevus ja poliitilised ideed omasid tsarismile tõsise löögi, saavutasid rahvusvahelise tähtsuse ja saadustasid objektiivselt vabastusliikumist nõigis maades. Sinna tõsted aitasid Marxil ja Engelsil lahti mõtestada Venemaa sotsiaal-majanduslikke suhteid ja määrata ära vene revolutsioonääride ülesanded võitluses tsarismi vastu. Tõrmõševski eli x-ix saj. vene revolutsiooniliste demokraatide suurimaus esindajaus ja teda võib täie õigusega nimetada sotsiaal-demokraatia eelkäijaks Venemaal.

Häviteb viha tsarismi vastu ja võitlus lihtrahva põhimiste huvide eest, rahvarevolutsiooni tunnistamine iseseisvalitsuse häviteamiseks ja demokraatlikus vabamõtte avaldamise nõue; kogu maa ülesandmine talurahva kätte; võitlus liberalismi vastu; järjekindel filosoofilise materialismi traditsioonide poddamine — see on nõukogude himatav, mida eli revolutsionääridelt hiljem üle võtta ja müütiliselt läbi töötada leninismil.

Tõrmõševski suurepärased sõnad sellest, et „poliitiline tegevus ei ole

mitte Nevski prospekti nõnnitee; ta läheb terveniisti üle väljade; nord tolmuste, nord poriste, nord üle soode, nord läbi rägastiku. Kes nendale saada tahtmiseks ja saapad ära määrida, ärgu parem tagagu ühiskondliku tööga,"[1] puudutavad väga selgelt ja tervikuliselt suure revolutsionääri hüdgavat elutee. Võõrsõnade inimestele, kommunismi ehitajatele, on lähedane ja vaalis Tšernõševski, tuline patriot, suur revolutsionäär, kes andis oma elu vaba õnne eest ja on alati meile mehisuse eeskujuks. Lenin on öelnud, et „1861. aasta nõnnitas 1905. aasta..."[2] Kuna Tšernõševski oli 1861. a. reformi vastu võitlejate autüvsemaid juhte, siis andis ta sellega oma panuse ka nodanlik-demokraatliku revolutsiooni ettevalmistamisesse. Nimmaal.

---

1 Н. Г. Чернышевский, Полное..., т. VII, lk. 923.
2 vt. V. I. Lenin, Teosed, 17. k., lk. 96.

Kasutatud kirjandus

Marksism - leninism klassikud.

Marks, K. ja Engels, F., Marks - Z. Meie-ru, Izbrannye pisma, [Leningrad], 1953, lk. 256.

Marks, K. ja Engels, F., Poleslovie i statye „Sotsialnye otnoshenija v Rossii". Sotshinenija, t. XVI, ch. II, [Moskva], 1936, lk. 388-401.

Marks, K. ja Engels, F., Sotshinenija, t. XXII, Moskva 1929 Leningrad, lk. 361-363

Lenin, V. I., Mis on „rahvasõbrad" ja nendas nad võitlevad sotsiaal-demokraatide vastu?, Teosed, 1. k., Tallinn, 1948, lk. 109-299.

Lenin, V. I., Kapitalismi arenemine

Venemaal, Teosed, 3. k., Tallinn, 1950, lk. 1-511.

Lenin, V. I., Semstvo taganiusajad ja liberalismi hammibalid, Teosed, 5. k., Tallinn, 1951, lk. 23-63.

Lenin, V. I., Teesid rahvusküsimuse kohta, Teosed, 13. k., Tallinn, 1953, lk. 216-223.

Lenin, V. I., „Vehhi" kohta, Teosed, 16. k., Tallinn, 1953, lk. 108-116.

Lenin, V. I., „Talurahvareform" ning proletariaadi ja talurahva revolutsioon, Teosed, 17. k. Tallinn, 1953, lk. 90-98.

Lenin, V. I., Herzeni mälestusens, Teosed, 18. k., Tallinn, 1953, lk. 9-15.

Lenin, V. I., II Internatsionaali kahk, Teosed, 21. k., Tallinn, 1953, lk. 179-229.

Lenin, V. I., Kodanlik patsifism ja

sotsialistlik patriotism, Tlosed, 23. a., Tallinn, 1953, lk. 163-183.

Lenin, V. I., „Rahvuslik" lasteharigus kommunismis. Tlosed, 31. k., Tallinn, 1955, lk. 1-95.

Publitsistlik allikmaterjalid.

Герцен, А. И., „Земля и Воля", Полное собрание сочинений и писем, т. XVI, Peterburg. 1920, lk. 107 – 108

„Современник", Внутреннее обозрение, 1861, nr. 2, lk. 300-310.

„Современник", Внутреннее обозрение, 1861, nr. 3, lk. 437-441.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. II, Москва, 1949.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. III, Москва, 1949.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание

сочинения, т. IV, Москва, 1948.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. V, Москва, 1950.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. VI, Москва, 1949.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. VII, Москва, 1950.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. X, Москва, 1951.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. XI, Москва, 1951.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. XIII, Москва, 1950.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. XIV, Москва, 1949.

Чернышевский, Н. Г., Полное собрание сочинений, т. XV, Москва, 1950.

Mm virjandus.

Баскаков, В. Т., Мировоззрение Чернышевского, Москва, 1956.

Богословский, Н., Н. Г. Чернышевский, Москва, 1955.

Горовой, Ф. С., О причинах задержки обнародования манифеста 19. февраля, 1861. года, Вопроси Истории, 1952, т. 5, lk. 97-102.

Громов, Н. И., Жизнь и творчество Н. Г. Чернышевского, Ленинград, 1953.

Дмитриев, С. С., Хрестоматия по истории СССР, т. III, Москва, 1948.

Евгеньев-Максимов, В., „Современник" при Чернышевском и Добролюбове, Ленинград, 1936.

Ермиловский, К., Чернышевский в Астрахани, Астрахань, 1952.

Зайончковский, П. А., Отмена крепостного права, Москва, 1954.

Зёмин, В. Я., Политические взгляды и политическая программа Н. Г. Чернышевского, Москва, 1953.

История СССР под ред. М. В. Нечкиной, т. II, Москва, 1954.

Конюшая, Р. П., Изучение К. Марксом социально-экономического развития России после 1861. года, Вопросы Истории, 1953, кн. 5, ст. 30-53.

Лимов, Я. И., Очерки истории крестьянского движения в России в 1825-1861 г.г., Москва, 1952.

Лященко, П. И., История народного хозяйства СССР, т. I, Москва, 1950.

Нечкина, М. В., Н. Г. Чернышевский в борьбе за сложение сил русского демократического движения в годы революционной ситуации (1859-1861), "Вопросы Истории", 1953, кн. 7, ст. 56-73.

Полянский, Ф. Я., Экономическая история зарубежных стран, Москва, 1954.

Покровский, С. А., О роли Чернышевского и Герцена в создании революционной организации, „Вопросы Истории", 1954, №. 9, стр. 81-88.

Романенко, В. М., Мировоззрение Н. А. Серно - Соловьевича, Ленинград, 1953.

Чернышевская, Н. М., Летопись жизни и деятельности Н. Г. Чернышевского, Москва, 1953.

Чернышевский, Н. Г., Пролог, Москва, 1957.

Чернышевская, Н. М., Н. Г. Чернышевский в Саратове, Саратов, 1952.

Sisukord

Sissejuhatus lk. 1.

I Pärisorjuslikku korra kriis XIX saj. teisel Venemaal lk. 8.

II Pärnõjõevsni suhtumine talurahva küsimusse reformi ettevalmistamise perioodil (1857 - veebruarini 1861. a.) lk. 34.

III Pärnõjõevsni võitlus talurahva küsimuse revolutsioonilise lahendamise eest pärast reformi lk. 81.

Lõppsõna lk. 122.

Kasutatud kirjandus lk. 128